

VZDĚLÁVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ

POŘADAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH ◊ Dr. ANT. PODLAHA.

—•• Se schválením ••—

nejd. kn. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884.

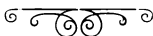
Svazek III.

Dr. Pavel Vychodil

BÁSNICTVÍ A MRAVOUKA.

—••—

Na srozuměnou. -- Výlučnost umění. - Význam
básnictví. — Škodlivost básnictví. — Mravné
a nemravné v básni. — Zodpovědnost spisovatelova.
Mravní zodpovědnost čtenářova.

V PRAZE 1897.

NÁKLAD A MAJETEK CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY
V. KOTRBA.

BÁSNICTVÍ A MRAVOUKA.

Na srozuměnou. Výlučnost umění.
Význam básnictví. Škodlivost básnictví.
Mravné a nemravné v básni.
Zodpovědnost spisovatelova. Mravní
zodpovědnost čtenářova.

NAPSAL

Dr. PAVEL VYCHODIL.

V PRAZE 1897.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

Na srozuměnou!

Mluví a píše se častěji o umění, po případě o básnictví a mravnosti. Nápis rozpravy této: „básnictví a mravouka“ je trochu neobyčejný; bude snad i nevhodným nazván. Ale z důležité příčiny dána mu přednost.

Věcně by vlastně mělo býti jedno, mluvili se o mravouce neb o mravnosti; vždyť mravouka jest právě jen nauka o mravnosti. Ale z neúspěchu, s jakým se řešení otázky takto formulované potkává, třeba souditi, že tu nějaká vada v methodě neb nějaké nedorozumění v pojmech.

Jest obecné přesvědčení, že básnictví a nemravnost (když tak zpřímá věc vyslovíme) se vylučují. Umění přece je cosi tak vznešeného a vzácného, že nesnadno si pomyslití, jak by mohlo skutečnou nemravností býti potřísněno. Slova „nemravnost“ se lidé ještě lekají. Nenajde se snad mnoho lidí, kteří by chtěli slouiti nemravvy, ať ve tvoření básnickém ať v požitku. Nedávno objevená oblast nad dobrem i zlem zdá se býti ještě málo obydlena, když se přímo na věc otážíme.

Tak bychom byli s problemem zkrátka hotovi. Ale ve skutečnosti opakuje se pořád silný nářek na básně sice prý krásné, ale nemravné. A nejsou mezi žalobci jen moralisté neb vychovatelé, jejichžto stesku nelze bráti tak přísně; jsou tam i nadšení ctitelé poesie! Tedy snad přece není básnictvím dost bezpečně postaráno o mravnost? Básníci, kterých se výčitka týká,

brání se ovšem proti ní, ale málokdy rozbořem pojmu, nýbrž apriorním odmítáním neb upíráním soudnosti neb výčitkou pruderie atd. Nanejvýše snad připouštějí nějaký rozdíl mezi tím, co se hodí čísti každému, a co ne každému (tu bývají posměšná slova o »pensionátech«, o »pannách« a »svíčekových babách« atd., a to veršem i prostomluvou). Celkem však si toho velice k srdci neberou a básní stejně dále.

Skutek básnický ovšem vždycky spíše vítězí než theorie. Když pak mnozí básníci názory svoje o mravnosti uvádějí stále ve skutek, není divu, že také v obecenstvu vítězí. Vždyť labužníku jest v obecenstvu vždycky dosti, a snad i mnohému z theoretických odpůrců zapovězené ovoce někdy zachutná.

Dejme tomu prozatím, že i zde jak obyčejně každý svému nejlépe rozumí, a že obojí strana v nárocích svých je dosti poctivá a svědomitá: jinak již pak nelze souditi, nežli že tu zavládlo jakési nedorozumění. Obojí straně jde o pěstování krásy, o povznášení lidstva, a přece v bodě rozhodném se rozcházejí! Jistí ctitelé poesie ovšem mají za to, že byly to lepší časy, kdy se o umění méně mudrovalo a více umění se požívalo, majíce na mysli na př. rozkvět umění hellenského neb renaissanci. A člověk idealista by si málem sám raději přál dob. kdy, jak se říká, poesie byla skoro jedinou učitelkou mravnosti anebo kdy nikomu ani nepřipadlo na mysl, že by mezi oběma dcerami nebes, poesii a mravností, mohl býti jaký spor. Historik však horování takovému sotva přisvědčí. I naproti hellenskému umění stáli t. ř. škaredohlídové, a byla mezi nimi vzácná jména filosofů neb státníků, třebas i umělecky velmi citlivých a vnímavých, kteří úlohu nynějších mravokárných kritiků hráli tak znamenitě, že netřeba si více přát: jmenují jen Platona s Aristotelem. I úsměvavé nebe hellenského umění a jeho čistě prý lidské »mravnosti« mělo tedy své mráčky, i na ně upírali někteří svůj přísný »mračnopozor«. A takž i jindy zdá se, že ta dojemná shoda mezi básnictvím a mravností trvala jen tak dlouho, pokud mravnost hrála úlohu rozumnějšího a — ustupovala: pravím, že se tak zdá — právem-li, uvidíme záhy.

Tedy »nedorozumění«. Jaké, nesnadno říci, abychom nikomu neublížili: zda skutečné neporozumění či schválný odpor. Jisto jest, že každá strana rozumí »mrvností« něco jiného; možno, že se zároveň také tu a tam rozcházejí v pojmech o poesii, o povaze a úkole jejím.

Postavit se na pudu »mrvností«, jak si ji lidé různých těch stran představují, bylo by tedy bezúčelno, neboť tak bychom se jaktěživi nedomluvili. Z té příčiny právě chceme raději promluvit o básnictví v poměru jeho k mravouce, a to ovšem křesťanské. Ta, jak známo, zahrnuje v sobě dva živly: mravní zákon přirozený, čistě rozumový, a nadpřirozený, zjevený. Není sice nikoho tajno, že již ani ta výsada čistě a důstojné mravouky, která křesťanství od odpůrcu při veškeré negaci ponechávána, že již ani ta neplatí; vždyť neplatí již ani pouhý rozum a svědomí jakožto ohlašovatel zákona mravního, neplatí vůbec nic, žádná mravnost, žádný zákon, leč jen zákon síly.

S takovými názory ovšem zde počítati nelze, neboť by bylo pak třeba podati celé odůvodnění mravouky. Ani konečně ti, kterým nelíbí se mravouka křesťanská, zvláště nadpřirozené části její, nebudtež přemlouvání, aby dle ní soud svůj zařizovali. Jděť nám vlastně jen o to, abychom sobě samým vydali počet z toho, jak si počínáme v této věci naproti výtvorům básnickým, zda jim nekřivdíme aneb naopak příliš při nich neslevujeme v mravních požadavcích.

Chceme ukázati, že z vážných a zcela rozumných příčin protestujeme proti nemravnostem v básních jinak sebe skvělejších, proti tomu totiž, co mravouka Kristova za nemravné uznává, vzdálení jsouce vši úzkoprsé nesnášenlivosti. Kdo chce, může si důvody ty poslechnouti. Žvatláf dnes o záhadách mravnostních kde kdo, a paradoxa sebe protivnější docházejí ohlasu: neuškodí tedy nikomu, probrati si trochu také mravouku katolickou, dříve než po ní hodí kamenem, neb dokonce ji půjde opravovat neb lepším umravňováním nahražovat.

Jen tato půda jest jista: všechny četné pokusy o mravouku nenáboženskou, »nezávislou«, skončily se

nezdarem. Však nejen to, nýbrž otráslý velice důvěrou ve mravouku, ba mravností vůbec. Zmatek pojmů, z nemalé části zaviněný také t. ř. básníky-filosofy, přišel velice vhod modernímu hmotářství a lhostejnosti k vážným stránkám života duševního, kteráž ochotně smlouvá a spouští s mravních požadavkův i tam, kde už předem žádné vyjednávání není možno. V tom si život bohužel podal ruku s literaturou. Ale jako život pouhou skutečností tou není ospravedlněn, tak ani literatura jakožto prý obraz života není tím omluvěna ani očištěna. Dokonaný skutek nečiní práva. A když blud a lež opakuje se skutkem, třeba pravdu, jak veleznámý výrok praví, opakovati aspoň slovem. Slovo «h ř í c h» zní modernímu uchu jako na posměch, ale mravní soud věcný nesmí se ho štítiti, i když jest osobně dle téže mravouky zcela hotov odpouštěti. Od posměchu pak měli a mají věrní obhájcové pravdy jakoby uděláno, vzpomínajíce zase na známý výrok, jenž dí: nemáme vždy pravdy, když se smějeme!

Zásadní otázka tedy, smíme-li k výtvorům básnickým přistupovati se zákonníkem mravním, bude asi snadno rozřešena pro každého, kdo v básnictví hledá a spatřuje víc, než pěknou mlávu, příhodné obrazy a zajímavé povídání. Snad pak duvodím našim přisvědčí také leckdo z těch, kdo rádi opakují úsloví o umění suverenním a nezávislém.

S jedné strany bychom tedy měli pevnou půdu pod nohama: křesťansko-katolickou mravouku. V kritické otázce naší však ozývá se ještě jiná instance, jež by zde měla býti jedině přímo kompetentní, kdyby byla řádně zosnována, totiž esthetika. I při jméno tom zvedá se pohrdlivý odpor, jenž opět odmítá veškeru rozprávku na základě tom vedenou. Je pravda, i v esthetice jest málo pravd vůbec uznávaných, ale jest jich tam přece více, než se říkává. Mnohdy odpuzuje pouze normativní, zákonodárná forma vět, které se jinak rozumějí samy sebou a také bývají vůbec uznávány. Dělíme-li jádro od slupky, nejsou hlavní pravidla vkusu nikterak tak změnná, jak se říkává. Jako člověk ostává podstatně týž, jen v nahodilostech se mění, tak také city a snahy jeho. I na scestích vkusu po

našem řečeno jeví se něco správného, a zůstane-li si vědomi, že každé dílo básnické jest jenom nepatrným úlomkem z těžko dosažitelného stromu krásy a umění, tedy nepodivíme se, že každé jest nějak jednostranné neb výstřední, jak u jistých národu neb věků neb osobností ten či onen směr právě převládal. Jádro ostává, slupky se mění. »Báseň« celá napsána není a nebude; to není dílo člověka. A takž jest i s esthetikou.

I v této věci tedy se snad dorozumíme, a to tím spíše, jelikož nám konečně nejde o soustavu esthetiky, uýbrž jen o to, abychom vytkli zásady mravouky vzhledem k činnosti básnické a srovnali s tím, co praví esthetika. V jednotlivostech zajisté není tucto, ve vědách praktických a v užití jejich, možná přesnost mathematická, protože čím níže k jednotlivinám tu sestupujeme, tím spleťtějšími se zjevy stávají, jsouce výsledky nesčetných a neproniknutelných činitelů. Stačí, když dovedeme je objasniti a posouditi přibližně: tak v mravouce, tak také v esthetice — oběma naskytuje se v jednotlivostech mnoho imponderabilií, která velí býti v úsudku skromným a obezřelým.

Vě volně rozpravě této, jež beze vší předpojatosti a také beze vší učené okázalosti chce probrati některé stránky básnictví, kterými se mravnosti dotýká, bude výslovně o esthetice málo řeči, a to ještě více se stanoviska sociologického. Žádná činnost lidská není naprostou a zcela samostatnou, nebudtež tedy ani vědecká odvětví ani sice směšována, ale ani násilně od sebe trhána. Básnictvím ovšem pro stručnost rozumím tu veškerý výtvoř činnosti básnické, tedy verš i prostomluvu a belletrii.

Na konec úvodu tohoto ještě slovíčko o osobnostech! Jest mnoho básníků, kteří v menší či větší genialnosti své buďto slovem neb i skutkem proti svěrací kazajce šosácké mravouky protestovali. S výroky jejich, z pravidla trochu ostrými, nesnadno polemizovati. Mámeť konečně k slabosti a šílenosti geniů takových když ne pověrečnou úctu, tedy aspoň lidskou a křesťanskou šetrnost. Ale životopisce jejich, kteří v dětinském údivu zbožňují i zhýralé kousky velikých

těch pohanu. třeba upozorniti, aby tak o nich nepsali. Jsou-li krásně přesvědčeni, že geniům je vše dovoleno, že pro ně není dán obyčejný zákon, tedy aspoň z čirého altruismu at tak nečiní. Jdeť při takových věcech o dva: kdo nemravnost páše — slovem nebo skutkem — a proti komu. Vizme na př. tu velebenou volnou lásku. Chvalořečník její, má-li trochu rozumu, zajisté by se geniovi poděkoval, kdyby jí oblažoval na př. jeho manželku atd. On ovšem řekne, že se stanoviska tak egoistického nesmí se na věc pohlížeti. Nuže, snad přece uzná aspoň hledisko altruistické, jež praví: čeho si nepřeješ, aby se tobě dalo, toho nepřej ani druhým!

Dvojí moralka, pro lidi obyčejné a pro lidi genialní, jest jen hanebné uzákonění pověstného dvojího lokte. Těmto jest buďto dovoleno všechno, a pak jsou umístěni tam kdesi v oblasti mimo dobro i zlo; hledají se jenom druzí, kteří jim budou všechno trpěti. Anebo mají svoji zvláštní mravouku, ač nic o ní známo není; a pak by teprve bylo třeba o ní pohovořiti. Zatím nezbývá nežli měřiti stejným loktem každému, s důsledností k věci, se shovívavostí k osobám.

Výlučnost umění

z pravidelných požadavků života jest osudný blud. Mínil činnost básnickou i plody její. Mravouka naše praví, že všechny skutky lidské, t. j. všechny skutky, vědomě a dobrovolně učiněné, jsou přičetné k dobru či zlu.

O tom snad nebude sporu, že rozumný člověk bude odpovídati za to, co vědomě a za souhlasu vůle své učinil. Obvyčejně se mívá jednati rozumně tak, jakoby člověk, jsa při rozumu, zle jednati ani nemohl. Je konečně pravda, že v každé chybě je nějaká hloupost, ale nám třeba obojí obor, vědomí a vůle, lišiti, poněvadž svědomí zakazuje pohlízeti na každý zločin světácky jako na pouhou hloupost. Je také pravda, že moderní lidé spíše snesou výtku ničemnosti nežli hlouposti — snad také proto, že proti oné výtce jsou zákonem trestním lépe chráněni, — ale na tu cestu se vydávati nesmíme; znamenalo by to, přesouvati vlastní hodnotu a těžiště bytosti lidské na pudu nepřislušnou. Ne ve vědění, nýbrž ve svědomitosti mravní tkví hodnota člověka.

Je to zvláštní čímel, to s v ě d o m í a svědomitost ho následující! Pomínouce učených rozprav o něm, pokládejme je prozatím jen za rozhodčího, který v okamžiku mravnostního rozhodnutí tak či onak jednati chválí a velí. Jednáním rozumí mravouka ovšem již každé rozhodnutí vniterné, myšlenku dobrovolnou neb žádost, nikoli pouze výkon zevnější.

Ve svědomí sloučen jest jaksi obojí živel: vědomí i vůle. Vědomí, že to neb ono je dobré či zlé, před-

chází, rozhodnutí vůle následuje. Rozhodnouti se pro to, co vědomím představeno za dobré, zoveme jednati podle přesvědčení, podle svědomí.

Dvě stejné pravidla mravouky naší jsou, prostě vyjádřena, tato: »nevědomost hříchu nečiní«, a »vše, co není z přesvědčení, hřích jest.«

Prakticky tedy odříznuto jest veškero hádání o svobodě vůle, byť i theoreticky byl předmět ten snad velmi nesnadný (srovnej o tom, komu líbo, spisovatelovu Apologii křesťanství, I. str. 313.). Člověk je svoboden, neboť může jednati podle svého nejlepšího přesvědčení, může voliti jakožto bytost rozumná a nepotřebuje podléhati nerozumným pudům a vášním, jak zvíře, moha je rozumem ovládati a rozumně řídití. Svoboda dítek Božích pak, o které nezřízená blouznivost moderní pronesla tolik zmatených věcí, není nic jiného, než usnadněná milostmi Kristovými, jeho naukou, příkladem i milostí usnadněná možnost, i přes hlas krve a pleti následovati vůle Boží, t. j. rozumu svého věrou osvěceného.

Poslední věty znějí již příliš »pobožně«, ale snad neuškodí nikomu je vyslechnouti. Jde jen ještě o to, co s tím přesvědčením nahoře zmíněným.

Vědomí a přesvědčení, kořen to svobody lidské jak praví sv. Tomáš Aquinský, může býti správné či nesprávné; dle toho pak také úkon vůle dopadne věcně správně či nesprávně, ačkoliv osobně a podmětne ani v nesprávném případě nevzniká hřích.

Na tomto předležitém podkladě vystává člověku, zvláště křesťanu, několik vážných a svatých povinností jako jsou na př.: poučovati sebe o lepším; poučovati a napomínati chybných, sám pak také poučení a napomínky přijímati, aby totiž ani z nevědomosti hřích věcně nebyl páčán. Při všem tom pak zřetel k obecné nevědomosti a slabosti lidské velí nesouditi a neodsuzovati předčasně osob, i když skutky odsouditi třeba. Toť zákon rozumu a zákon Kristův.

Řekne-li se tedy: »neodpírati zlu?«, tedy zní odpověď jednou: »odpírati!«, podruhé: »neodpírati!« — podle různých zřetel: jde-li o věc či osobu, jde-li

o zlomyslnost a zarputilost či nezaviněnou nevědomost, jde-li o dobro vyššího či nižšího řádu. Konečně má také »odpírati« a »neodpírati« přerůzné významy. Tých Kristus Pán, jenž propustil cizoložnici, vyhnal prodávače z chrámu, Láskyplná máti, trestajíc rozumně dítě, zajisté »odpírá zlu« a přece koná při tom »zlo« na dítěti! Každý jiný výklad slov Kristových jest nedorozumění neb sofistika.

Vědomost povinnosti mravní je tedy velmi důležitá, a ti, kteří, jak Písmo dí, ke ctnosti vyučují mnohé, jako hvězdy skvíti se budou na věky. V tom tkví jedna důležitá stránka výchovy: buditi dobré vědomí, pěstovati čiré, správné a silné svědomí.

Totéž pak zamýšlí zjevení Boží, zvláště křesťanské: vyjasniti v člověku mravní zákon, sesíliti mravní vědomí. Není to ještě celé dílo jeho, ale veliká část jeho: oznámiti člověku zřetelně a důrazně vůli Boží, která se má státi též vůlí jeho, neboť k obrazu a podobnosti jeho stvořen jest. Není to nic člověku zevnějšího neb násilného. Jako výchovám přirozeným probouzejí se schopnosti člověka ve skutečné poznatky, podobně Zjevením, co v duši lidskou vstřípeno, jasněji vytčeno a přesněji určeno. Křesťanská mravouka podává vlastně přirozený zákon mravní s některými pozitivními důsledky neb určeními. Je to, jak praveno, zákonník rozumu věrou osvěceného.

Tot prastručný ale snad dostačitelný nárys zásadních nauk mravovědných. Dokazovati, že zákon mravní je závazný aneb že mravouka naše obsahuje skutečně mravné zákony, není tu možno ani třeba. Mluvimeť tu jakožto křesťané mezi sebou, jak pověděno, a i pro cizí mají naše zákony mravní bohudík dosti důkaznosti samy v sobě. Jenom potřebí je znáti a podle nich žíti; řekl to sám Kristus Pán, ne snad bez úmyslu naznačiti, že všechno mudrování o mravnostních problémech beze skutků je jalové a nevede ani o píď k cíli.

Užiti toho všeho o básnictví zdá se býti přechodem tak směšně pedantským, za pačesy přitazeným.

že by toho člověk málem nechal, aby nedošel výsměchu, a co horšího, aby také posvátnou věc, již hájí, neučinil směšnou, což bývá kletbou nejapné obrany. Ale padniž jenom na spisovatele, že nečiní dlouhých okolků a začíná přímo o věci, jmenuje ji hned jménem. Přechod ten ostatně ani není tak náhlý, jak se nám zdá; je to jenom neblahým zvykem, že totiž lidé se obávají takových choulostivých věcí pevnou rukou se chopiti a si je prohlédnouti.

Básnění jest duševná činnost vědomá. Vědomou ji zovou v tom odstavci, kdy teprv o »básnění« lze mluvíti; nemyslím tedy prvních nápadů, vznětů, obrazů, které jsou více méně nedobrovolné a nevědomky vznikají. V extatické šílení básnické již nevěříme. Pravda sice, že činnost ta provázena bývá silným vzrušením, kterým se chladné vědomí a střízlivý úsudek zatlačuje, avšak má-li z toho povstati rozumná skladba myšlenková, totiž báseň, nemůže převaha býti toliká a tak stálá, aby rozumné vědomí a rozjímání bylo i jen na krátkou dobu úplně zatlačeno. Ostatně již i v tom bere mravouka zdravou, souladnou přirozenost lidskou v ochranu, neschvaluje výstředního, bezrozumného hýření v citech, tím pak méně opíjení se jimi. Budiž prominuto, že tyran rozum pedantický již sem se vtírá, ale je tomu tak a nemůže býti jinak: o tom ostatně ještě později.

Ctnost a neřest sídlí především v nitru člověka; slovo neb výkon jest jenom následek. Ze srdce, dle Písma, vycházejí myšlenky zlé, vraždy, cizoložstva, smilstva, krádeže, křivá svědectví, rouhání, což všechno poskvřňuje člověka. Říká se sice, že myšlenky jsou volné, ale to může se rozuměti pouze fysicky neb nanejvýš právnícky; sudí ovšem myšlenek nesoudí. Mravouka však soudí je, a je především. Vada obyčejného názoru jest, že mravnost pojímá příliš právnícky aneb aspoň povrchně altruistický, hledě totiž jednostranně k zevnějšímu výsledku. Mravouka křesťanská ne tak. Který názor pak jest rozumnější a důslednější, o tom nebude asi pochyby. Snadno vyřídí se pak také otázka, má-li člověk, kromě povinností k bližnímu, také po-

vinnosti k sobě samému, o povinnostech k Bohu nemluví.

Dle naší mravouky tedy sama činnost básnická jest pod zákonem mravním od počátku až k výsledku, to jest: předně samo tvoření básnické, dále vydávání děl básnických i čtení jejich jest mravně příčetné.

Význam básnictví.

Nelze dosti důrazně opakovati, že umění vůbec, tedy ani básnictví nemá svého vlastního účelu a tedy ani posledního měřítka v sobě samém, není sobě-účelné (*l'art pour l'art*), není jen aby bylo, není suverenní, nýbrž jako každá jiná rozumná činnost člověka slouží nějak dobru člověka a lidstva.

Předně ovšem má každá činnost cenu sama v sobě jen už proto, že jest činností, že osvědčuje životní schopnosti, že nezakopává svěřených hřiven; činnost jest projev života, a proto dobrá, nečinnost je zápor života, a proto zlá. Již přirozeně, fysicky, jest živoucí bytosti činnost příjemna, nečinnost nelibá; a příroda jest první učitelkou o dobrém a zlém, není-li předělávána. Činnost pak je tím vyšší a cennější, čím vyšší a cennější jest původ a předmět její; tak za stejných výminek činnost duševná jest vyšší a cennější než práce dělná.

Básnictvím rozumíme duševnou činnost, po případě díla, kdež představováním myšlenkového obsahu se budí libé city. »Myšlenkový obsah« at jest jen vymyšlen neb úplně dle skutečnosti podán -- v básnictví podává se jakožto myšlený, »vybásněný«; básnictví chce sestrojiti pouze samostatný obraz, zjev života, nechce poučovati o skutečnosti. Libost a příjemnost citů rozumí se dvojako: první a původní jest libost, jakou poslěze, přímo či nepřímě, cítíme z každého porušení všední rovnováhy (*émotion*), druhá pak vzniká z krásného neb libezného obsahu, ve kterém se kocháme. První stránka požitku jest ob-

sahem jaksi neurčitá, nevědomá, podobně asi jako na př. při hudbě nebo při hře vůbec: je to slast z toho, že jisté struny srdce našeho uvedeny ve chvění, je to rozkoš z činnosti vůbec. Druhá stránka, básnictvu vlastní, jest již uvedoměná, ačkoliv i v ní spolupůsobí mnoho prvků polovědomých, polotajemných, jen šerých a tušených. Rozumí se samo sebou, že ne všechny, ba ani většina dojmů není prostě libá, zcela příjemná, neboť jsou také dojmy tísnivé, hrůzné, ošklivé atd. Ale v každém esthetickém dojmu jest něco libého, a byt to bylo třeba jen ono vzrušení a vyburcování některé stránky naší úsoby. Aby to nezůstalo jen organickým podrážděním a polehtáním, nýbrž aby se povzneslo k požitku duševnému, na to právě jest umění, zvláště umění slovesné, totiž básnictví, provádějíc složitou soustavou představ a dojmů celkový obraz a výslední libý dojem.

Na dalším rozboru spleťtých zjevů těch tu nezáleží. Zde zajímá nás hlavně to, že oborem básnictví, jako umění vůbec, je svět zdajový a preludový, illusorní, účinkem jeho pak vzrušení citové a slast esthetická.

City jsou květy duševního života. V nich se duše pronáší sama o sobě, o své rozpoloženosti. Navzájem však city působí mocně na další průběh života duševného, na směr myšlenek a snah našich. Náklonnost a nenávisť, veselost a žal, naděje a zoufalství atd. řídí myšlení a chtění i u silnějších povah, než obyčejně se vyskytují. Platí to sice přímo hlavně o citech realních, skutečností vzbuzených a na ni se vztahujících, ale jistou měrou též o citech zdajových, esthetických; ba uvidíme hned, že v jedné stránce jest významnější účinek citů zdajových než realních.

Dostačilo by vlastně probrati jej hned a tím dáti samosrozumitelnou odpověď k otázce, jaký význam má básnictví v životě a jak tedy mravouka o něm souditi nucena. Předpokládá se vůbec, že umění má nějaký význam v životě lidském, a dle toho předpokládá se také, že jest požadavkům životních zájmů tak podřízeno, jako ostatní činitelé životní.

Ale předpoklad ten naráží místy na ostrý odpor, který sice rozličnými způsoby se vyslovuje, ale celkem vyznívá v ten smysl, že umění se životem nesouvisí, že je samostatné, ano suverenní.

Byla by to asi divná psychologie, která by měla ukázati, že umění se životem nesouvisí. Vždyť obsah básnictví jest úplně čerpán ze života, ze skutečnosti; umělec ani myšlenky nebo představy nedovede vytvořiti z ničeho, an podává jenom zjinačený obraz zkušeností svých. A jako člověk o událostech skutečných nějak soudí, tak také o nich píše a básní a tak také o psaných a sbázněných soudí. Nechme zatím stranou otřepané otázky, má-li umění také poučovati a ušlechťovati, či jen bavit a pod., držme se jen toho, co psychologickou nutností činiti musí, ať je tendenční neb absolutní. A psychologickou nutností následuje, že záliba estetická má v zápětí také zálibu realní, co totiž libuje si člověk v básni, to libuje si také ve skutečnosti; pravím - libuje - nemluvě o skutecích, ačkoliv, jak zmíněno, city vubec mocně působí také na jednání. Nejenom není pražádné přehrady mezi životem a básnictvím, nýbrž naopak básnictví jest ohlasem života a život po mnohé stránce přijímá vliv básnictví.

A tak je tomu u každého člověka. Vždyť máme podstatně touž duši se stejnými podstatně schopnostmi a potřebami. Není dvojí třída lidí: jedna, jež by mohla žiti jen citem, a druhá jen chladným rozumem a rozhodnou vůlí. Převládá sice u jednotlivců ta neb ona stránka, ale u všech jsou všechny činný, a u všech mezi sebou souvisejí. A také v požitku uměleckém vzniká cit a libost jen tím, že byl myšlenkový obsah básně představen. V dějinách spatřujeme umělecký vývoj nerozlučně spjat s ostatním životem, jenž uměním okrašlován, povzbuzován, ale také kažen.

Není umění suverenního. Umění je právě tak jen částí lidského života a činnosti jeho, jako vědění a jednání; výtvořiny jeho jsou právě tak jen částí výrobků lidské činnosti, projevem schopností a potřeb lidských, jako ve vědě neb řemesle. Rozdíl může býti jen v hodnotě. O tu ovšem nesnadno se příti, jelikož vědci jsou

nade všecko díla vědecká, řemeslníku řemeslná, umělci umělecká. Každý je tu jaksi předpojat.

Ale skutečnost předpojata není. Tažme se jí tedy: co jest přednější, život realný či zdajový? Co rozhoduje, co vládne?

Myslím, že tu dlouhého sporu nebude. »Bůh nechce, bychom život prosnili, nýbrž bychom jej prožili.« praví sám básník, z našich snad nejsnivější (Julius Zeyer). Vždyť život realní jest nezbytnou podmínkou básnické činnosti, která by bez něho neměla látky ani předmětu. Všechny okolnosti člověka pak jej poukazují na skutečnost. Poznáním zmocňuje se skutečnosti, vůlí a jednáním zase na ni působí. Potřeby životní jsou realní, schopnosti pak jsou na to dány, aby oněm mohlo býti vyhověno. Sam sebou člověk i kdyby chtěl, nemůže se oddati životu snivému, poněvadž osobnost i společnost volá jej k životu činnému, realnímu. Enthusiasté umění zovou to brutální nadvládou všednosti, buďsi; ale je tomu tak, u tohoto člověka na zemi jinak býti nemůže, neb i to »božské snění« některých umožněno jen lidskou prací mnohých.

Není to stanovisko k umění nepřátelské, nikoliv. Ani největší ctitel umění nemůže říci, že tomu tak není, byť i sebe více proti tomu protestoval. Nemůže ani říci, že by to bylo nějaké hmotařství naproti oduševnělému a oduševňujícímu umění, neboť by to prostě nebylo pravda. Větší zajisté jest vítězství ducha nad hmotou ve vědeckém výpočtu a ještě větší v každém mravném skutku: umění i původem i účinkem pohybuje se více v oblasti duchovněsmyslové. Takto ovšem vyznačuje velmi dobře vlastní přirozenost naši, která též není nežli složenina ducha s tělem, ale vrchol činnosti lidské to není.

Krásnilství minulého století nadělalo mnoho nových bohů, a tak i umění a umělec přeceňováni. Pohádkami o geniovi sveden soud celých pokolení na scestí. Nenáleží zde odhadovati rozdíly mezi geniem a talentem, mezi geniem uměleckým a vědeckým, ani sestavovati stupnici hodnoty pro různé druhy činnosti lidské, ale jisto jest, že umění mezi nimi nezaujímá ani prvního místa a tím méně jest nad nimi, ba že

souvisí s nimi jako kterákoliv jiná stránka životní činnosti; a poněvadž jednota bytosti a života našeho nepřipouští leč jeden směr, jeden cíl a jeden zákon, totiž pokroku k lepšímu, jest jisto, že i umění jest mu podřízeno.

Že tím ještě pro umění není závazkem stanovena tendence, rozumí se samo sebou, ale budiž na dorozuměnou výslovně podotčeno: proč, vysvitne později.

Vždyť ani práce vědecká, která přece mnohem více souvisí s povoláním životním, nepotřebuje v každém jednotlivém případě důvodu užitečnosti. Velicí a šlechtní vědce vyznávají, že při pracích a objevech jejich netanulo jim na myslí blaho lidstva neb něco podobného, nýbrž že šli prostě za vnitřním pudem vědeckosti své.

Je tedy obecné pravidlo, jehož výhody ani umělcům nemají býti odnímány, že totiž hlas zdravé přirozenosti sám vede k dobrému a prospěšnému; netřeba mu toho vnucovati. Ale zajisté třeba si záhy vydati účet, je-li to opravdu hlas zdravé přirozenosti, není-li to poblouzení! Jinak se maří čas, maří se síly; člověk myslí, že jde za povoláním, a zatím je na scesti, na kterém hyne, nevykonav ani pro sebe ani pro druhé nic prospěšného.

V tom významu tedy klademe jak vědeckou tak i uměleckou činnost v jeden okruh veškerého snažení lidského, nechťce jí ani přeceňovati ani podceňovati.

Požitek umělecký připomíná, jak často slyšeti, pausu, přestávku a odpočinek ve všední, praktické a prosaické činnosti života. I to jest jednostranný názor, ač něco pravdivého v něm jest, zvláště co do požitku. Není zajisté tak zcela jisto, že by činnost na př. vědecká byla vždy namáhavější než umělecká, není ani poetičnost neb esthetičnost tak odloučena od života, že by jen v umění sídlila, nikoli; život sám poskytuje jí mnoho, tak jako zase umění přináší s sebou mnoho práce prosaické. Požitek hotového díla básnického ovšem je snažší, anať poetičnost tu jaksi bez příměsku soustředěna; a takto ovšem má básnictví veliký význam jakožto změna činnosti, jakožto oddech od obvyčenosti, jakožto silnější zaměstnání mohutností dotud

jaksi zanedbaných, jakožto spojitá činnost obrazivá, rozumová a žadáci. Má-li pak i klid a odpočinek v životě ústrojném i duševním stejná práva a hodnotu s činností, hodnotu více negativní sice, ale pro další činnost předuležitou, tak by i tato pauza básnického zaneprázdnění měla svoje práva naproti strohému životu, byť mu nebyla ničím jiným více než pouze oddechem. Ale ona právě jest více. Je to vědomá a volená činnost, jen že jiného druhu; ale i takto je to jen jedna stránka jednotného života lidského, jehož pravidelnost neb souměrnost může buďto zvýšiti a ozdobiti aneb porušiti a roztržiti.

Požitek umělecký liší se od spánku a snu, liší se ode hry, liší se od zábavy; má z každého něco, ale úplně neshoduje se žádným. Je to slastná činnost a činná slast.

Překvapí zajisté leckoho, že »jednati pro pouhou rozkoš« je hřích; a přece rozumí se samo sebou, že takovéto jednání, vylučující každý rozumný účel mimo slast, nemůže býti leč nemravné. Slast rozumně může býti jen pruvodkyní a odměnou činnosti, nikoliv účelem, poněvadž není sama v sobě ničím, tím méně něčím trvalým; je to právě jen výsledek příznivého stavu duševního, který se rozplyne, jakmile stav ten pomine. Požitek bez činnosti jest nejenom nezasloužený, nespravedlivý, nýbrž i rozumně nemožný. Jest nepěkné nomen-omen ono »zpíjení«, ve kterém si někteří básníci tolik libují, neboť opravdu jen omámením lze přemrštěné požitkářství omluviti, které jinak jest hříšné.

Jíti tedy bezohledně a výlučně za rozkoší, znamenalo by jako voliti případek bez podstaty, a co ještě více, voliti rozkoš pro ni samu, a proto hromaditi všechny možné prostředky k ní, bez ohledu, zda se jimi podmínky života neničí, zda jimi podmět rozkoše, totiž tělo i duše nechřadne a nehyne.

Požitek básnický, opravdu umělecký, není stížen porokem tímto, není hříšný, jelikož není výlučně pro rozkoš. Ale některým proudům uměleckým a některým básníkům nebude na škodu toto připomněti: Pro

pouhou rozkoš jednati hřích jest. Tím větší hřích pak jest, sestrojovati básnický účinek, vzrušení citové, a požitek prostředky nemravnými, neboť neznamená to nic jiného, nežli že účel posvěcuje špatné prostředky.

Budiž tedy ona zásada přirozené i kladné mravouky naší vůči ctitelům uměleckých a třebaš i jiných požitkův co nejdůrazněji výtčena; činíť ona, krom jiných důležitých dusledků, také mnoho z nynějšího „positivistního“ mluvení o mravnosti zbytečným.

Škodlivost básnictví.

Bytost lidská složena je z mnohých částí, ale, jako každá složenina, má své pojítko, které ji jednotí. Je to složenina, ale jedna a jednotná, celek. Ne z nějakého zevnějšího požadavku, nýbrž z povahy věci samé stanovíme, že ani zásadní a celkový směr, kterým se bytost lidská nese, nemůže býti než jeden, určený tím, co činí člověka člověkem, totiž rozumností. Ji je také dán jednotný názor na význam a účel bytosti lidské a jednotné sudidlo o výkonech jejích.

Není tu kdy hovořiti o cíli člověka, na př. přirozeném a nadpřirozeném, a podobných předmětech, ačkoliv básnictví mohlo by jich býti pamětlivo. Vezmeme-li si člověka jen tak, jak jest, a postulatem odjinud podepřeným odmítneme domněnku, že cílem jeho je zničení, dosti zatím. Rozumnost vidí úkol člověka v souladném vývoji a pokroku schopností jeho, v uspusobování jeho pro život, jenž by prospěl jemu i jiným.

Každá jednotlivá činnost jest jaksí jednostranná; v nedokonalosti všeho stvořeného jest již obsaženo, že ani člověk nestane se vším, čím by vlastně státi se mohl, a mnoho jiných příčin stará se o to, aby každý ostal jen jednostranným. Smím-li použití známého přirovnání, údové těla mají různé výkony, též duševné mohutnosti mají různé výkony, a údové člověčenstva mají též různé výkony; veškera jednostrannost taková je vždy ještě přirozena a rozumná, pokud nepřekáží vývoji celku, ba naopak za výtečnou ji klademe, směřuje-li úsilněji k vývoji vyšších stránek života lidského.

byť i nižších při tom poněkud zanedbávala neb je obětována. Uznáváme oběti milosrdí, vědy atd.

Měřítka všech snah lidských, jak ukázáno, třeba bráti ze života realného. Budiž si život pouhým snem, jak někteří chtějí, i tak jedině správné jest, sníti sen ten tak, aby dobře byl dosněn, aby přílišnou výstředností v tu neb onu stranu nebyl přerušován: pro nás i takovýto sen by byl realní, sen vzdělání rozumu, sen mravních ctností, soukromých i bliženských atd.

Co má s tím činiti umění, po příp. básnictví? Velmi mnoho. V souladném pokroku člověka zaujímá ono důležité místo, pěstující nad jiné vydatněji stránku obrazivosti a citu, kteráž opět v životě lidském důležitou úlohu má. U málo poměrně lidí a v málo případech rozhodují důvody čistě rozumové, neboť cit proniká veškeren duševní život náš. A do jisté míry dobře tak. Cit zajisté prohřívá, rozněcuje a sesiluje, platí to sice o dobrých i špatných úkonech, avšak předpokládajíce jinak směr dobrý, zjemňuje a zušlechťuje povahu, sílí snahu, oslazuje práci.

Též od umění bychom se podobných účinků nadáli: a nebýti jich, nevěděli bychom opravdu, nač ono vlastně jest. Ale právě v citové působnosti umění tkví také nebezpečnost, po případě škodlivost jeho pro život realní, který, jak pověděno, jediný jest měřítkem správnosti či nesprávnosti.

Jednostrannost v tomto směru jest, za stejných jinak podmínek, povážlivější než na př. jednostranné pěstování vědy. Cit a citlivost, jsou-li řízeny rozumem, zdobí člověka; nerozumné citlivůstkářství kazí rozumný úsudek a seslabuje účinnost vůle.

Rozeberme to zevrubněji. (Srv. L. Čech, O škodlivosti umění. »Hlídky lit.« 1890, 5.). Dílo básnické budi v nás city esthetské, jež od realních se značně liší. Především původem jejich jest přelud, ne skutečnost. Proto ještě jsou snad stejně silné neb i silnější nežli ve skutečnosti, jsouce více soustředěné, ale jsou přece jen ideální, zdajové, nemajíce skutečného předmětu. Dále nesměřují přímo k jednání, tedy k realnosti, nýbrž ostávají v pouhém požitku.

Požitek tento sám o sobě již může býti správný či nesprávný; ale o tom později. Zde jen o poměru k realnosti. Není ani on pro ni bez významu, a to dvojím způsobem. Jednak přílišné pěstování požitku toho činí nás jednostrannými, totiž přecitlivivými v oboru zdajovém, esthetickém, činí z nás, jak se říká, nepraktické snilky, hluché a slepé k požadavkům života.

Obyčejně tato nepraktičnost, podobně, ač mnohem vznešeněji, jako učenecké pedantství a roztržitost bývá doprovázena zřejmým neb tajným údivem jakožto genialnost. Snílkové ti, ač vlastně protivní, těší se jako nevyceválaná děcka z blahosklonné shovívavosti a mohou na ni hřešiti. Takto by věc byla ještě poměrně nevinná, kdyby vyhejčkaní geniové přímo nežádali, aby svět jejich rozmarum se klaněl, ba si je ještě platil. Ale sama o sobě tato výstřednost činí neochotnými, lenivými a konečně neschopnými, vzbuzovati cítě realné, ze života pro život. Časté a stálé vzbuzování citů, které nenutí ku chtění a konu, z nichž nerodí se čin, zeslabuje pak vůbec i snahu citu realních, které po proměně v kon a čin baží . . . A k tomu cítě esthetické jsou vždy příjemny, postrádají bolesti ve vlastním slova smyslu, mohou, jakmile jsme se naučili z nich míti požitek, dle vůle chuti naší býti vzbuzovány a vyvolávány, mají zkrátka s této stránky daleko větší přednost před cítě realními . . . Zvyknuvše sobě na neaktivní, nečinnorodé cítě esthetické nechceme a nepřejeme sobě jiné cítěti. -Sen osvobozuje od konu-, dí pěkně Hennequin. Ruch životní zádejž od nás konův a činův, umělec i vnímatel jen zdajových citů schopný se zamotává do svých sladkých snů . . . Tak ubývá lásky a chuti k činům, tak vzrůstá jen shon po uměleckých požitcích a nenajdou-li se vznešené, povznášející a povzbuzující, nenasytná touha sahá a spokojí se i pouhým vzbuzováním smyslného příjemna a smyslného dráždění, a když již i zde stupňování nepomáhá, spokojí se člověk i představováním nepřijemna, chorobným drážděním, a hově-li i umění konečně této snaze, pathologické poměry jsou zde, rozklad je nezbytný. Výlučné vzbuzování citův esthetických zmalátnělost a zženštilost za následek míti musí. (L. Čech u. m.)

Falešná sentimentalnost, jež pláče nad nešťastnými milenci v povídce a za chvíli potom katansky týrá své skutečné okolí, služebné i rodinné, je jeden veleznámý výstřelek výchovu toho, jemuž se přezdívá esthetický. K nim náležejí též některé projevy t. j. dobročinnosti, při kterých domnělá esthetičnost také má hlavní slovo; dáti prostě podporu, bylo by příliš všední, člověk musí se ve své šlechtnosti také pokochati neb aspoň při té příležitosti se také pobaviti. Bída, která se dovede nějak estheticky presentovati, má přednost před onou, která prosaicky úpí.

Ostatně již přemrštěné zbožňování umění a umělců, jež po přestávkách se v jiných způsobech opět a opět vrací, prozrazuje převrácené pojmy té které společnosti. Vytýká se přísnějším kritikům, že mají malou úctu k umění. Ale právě naopak slepí zbožňovatelé, kteří nešetří pravého poměru mezi životem a uměním, rozplývajíce se jen v požitcích umění, snižují je na stupeň hračky a libustky, kdežto úkol jeho přece je zcela vážný, byť i po způsobu hry a zábavy prováděný. Theorie tomu ovšem přispěla na pomoc naukou o absolutním, souverenním, svéúčelném umění, a nejnovější doba nervové i mravní rozervanosti je toho ovocem: jen podráždění za každou cenu!

V chorobných zjevech těchto však již obsažen i jiný účinek přílišného pěstování stránky esthetické. Spočívá to v poměru citění esthetického k realnímu. Umění jeví se v tom býti nástrojem dvojsečným, mohouc tak prospěti i uškoditi. Ono, pravda, nechce o skutečnosti ani poučovati ani ke skutečnému jednání nabádati; právě proto zoveme city jím buzené zdajovými, irrealními. Ale již tím, že jsou to co do obsahu tytéž city, na př. soustrasti, lásky, nadšení atd., kteréž i v životě zakoušíme, dále že i původ jejich, totiž život vybájený a skutečný, jest velice příbuzný, stává se, že citění esthetické nemůže ostatí ani bez kladného účinku na citění realní. Kladným myslím si jej ne ve smyslu příznivém, nýbrž tak, že city esthetické buďto vzbuzují neb kazí city realní a že nejsou pro ně bez významu.

V čistém požitku uměleckém jsou city esthetické pro život neúčinné, avšak jen pro tu chvíli a jednotlivě, o sobě. Časem a opakováním zajisté působí naň mocně, a to příznivě či nepříznivě.

O prvním účinku nepochybuje nikdo, i netřeba se jim tedy dlouho zabývat. Mnoho nadšení, nejen chvilkového a dymného, nýbrž i účinného, ke zbožnosti, k milosrdí, k dobročinnosti, k odpouštění, k ošklivosti nad zlem atd. atd. čerpalo a čerpá lidstvo z básnictví. Nepravím, že z básnictví jedině, neboť to by sotva bylo lze dokázati, ale také z básnictví. Ovšem pěveci «neinteressovaní» nejsou za poklonu, kterou tím umění jejich činíme, nikterak vděční, neboť jim o to nejde, ba oni ani nechtí, aby díla jejich byla učiteli dobra. Mají konečně také kus pravdy, že to uměleckým, esthetickým požitkem vlastně není, ale už tomu tak je, že člověk nemá již pak v moci veškerých následků, které dílo jeho míti může, a že úkony obrazivosti esthetické nemohou ostati beze všeho vlivu na úkony obrazivosti realní: jak již pověděno, člověk jest jeden, duševné dějstvo jest jednotné — není nepřestupné přehrady mezi představováním i cítěním esthetickým a realním.

Ale zde běží více o účinky nepříznivé, o kterých bývá málokdy zmínka, za které sice není zodpovědno umění, nýbrž nadužívání jeho, které však přece třeba s durazem vytknouti, aby přestalo přeceňování umění, a tím také obmezeno nadužívání samo. Škudce je tím nebezpečnější, čím více se bojíme naň sáhnouti. Otec, jemuž kluk utekl na nějakou robinsonadu, bude zajisté proklínati dobrodružné povídky, ač by měl láti sobě nebo tomu, kdo nehledě na povahu hochovu povídkami takovými jej krmil. Rytířské hry dětí, podle pohádek zosnované, budou rodičové sledovati se zálibou, pokud nestane se nějaká škoda: vždyť i veliké děti si tu a tam nějakou allegorii rády provedou živými obrazy, aby se pokochaly a třebaš k vlastenectví nadehly.

V takových a podobných případech, jež každý sám libovolně si může rozhojnit ze svých vzpomínek, je přenášení života fiktivního do skutečnosti někdy

mrzuté, někdy naopak nevinné i zábavné. Ve všech jeví se, co může jednotlivci i celé společnosti býti osudným, totiž záměna citů realních zdajovými, jak dí jmenovaný L. Čech, a nahražování oněch těmito.

Postup takový je zcela prostý. Málo zkušenosti realní, málo všímavosti k životu skutečnému, k povinnostem rodinným, společenským, vůbec k povinnostem životního povolání, za to však příliš mnoho zábyvky životem vysněným a vybájeným — záměna se zvolna provádí. «Kdo si zvykne na nečinorodé city esthetické, rád je zamění s city realními, a myslí konečně, že má city realní, kdežto žije naprosto jen v citech zdajových.» (L. Čech, u. m.) Je to tím, že se člověku tomu jednak nenaskytuje dost příležitostí, aby životem skutečným názory a city své opravil, jednak se tomu člověk sám vyhýbá, anof jest mnohem příjemnější kochati a kolébatí se ve sladkých snech, než pohlížeti životu v tvář. City esthetické jsou vždy příjemné, životní ne vždycky, a nad to žádají tyto někdy také nepohodlných skutku.

Zpusobem tím vyprazdňuje se věcný a cenný podklad života duševného a zůstává pouhá forma, hýření v preludech a vidinách. Pak již ani život skutečný nedojímá jako skutečnost, ke skutkům vybízející zkušenost, nýbrž jen jako zjev esthetický, který pro člověka toho má jen tolik významu a ceny, kolik mu poskytuje zábavného požitku. Na strast a bídu lidskou dívá se s požitkem jako na tragedii a — pokládá se za soucitného. Potřebuje však v tragedii té některý výjev jen trochu vybočiti z mezí estheticnosti a připomněti krutou prosu života, již jemnocit se odvrací s opovržlivým «shocking!», jak se psává.

Básníci rádi takové lidi předvádějí, zvláště ze šlechty, ovšem s úmyslem satyrickým; ale nemyslete, že oni sami jsou vždy lepší! Ani zcela dobře míněná díla t. ě. realismu, naplněná bídou a špínou života prý za účelem soucitu a soustrasti, nejsou někdy než parádní kousky takovéto sentimentalnosti — pro kratochvíli. A vůbec v obrázcích ze života našeho lidu najdete u vzdělaných spisovatelů našich mnoho takového vylhaného zájmu, jenžto vlastně jest posměchem.

Poslední stadium chorobné záměny té mezi životem zdajovým a reálním bývá shánka po dráždidlu co nejsilnějším, buď si druhu jakéhokoli. Poněvadž pak zjevy strastné poměrně nejvíce dojmají, není nemožno, že přesycená mysl nebude se štítiti ani největší ukrutností a sveřepostí, aby se požitkem z ní opojila. V té skoro krvelačnosti stýká se hyperkultura s barbarstvím.

Neblahý účinek přílišného pěstování citův esthetických mohli bychom stopovati na všech citech, jež blaho člověka a společnosti zakládají nebo podporují, na lásce k přátelům, k vlasti, k práci, ba i k samému umění. Pud umělecký prý bývá někdy mukou, trýzní, dle některých sladkou trýzní. V hyperesthetismu mnohého takového »mučeníka« však shledáte, bez veliké námahy, vědomé či nevědomé — koketování s Musou, jímž týrá sebe i druhé. I činnost umělecká, tíha pochybností a záhad, již umění chce ulehčiti, jest naproti výtvaru uměleckému jaksi reální: výstředním kultem pouhé esthetičnosti stává se z toho sport, hračka; byť i takový umělec ujišťoval o svých mukách, dílo samo viní jej z nepravdivosti.

Dále pozorovati neblahý vliv ten také na ostatních schopnostech a pracích člověka. Řekněme zkrátka, že přílišné pěstování básnictví plodí nechuť k vážné námahavé práci, buďsi vědecká nebo praktická. Jest-li umění celkem známkou blahobytu, kteréhož ovšem vyžaduje, svádívá také naopak k nečinnosti a pohodlnosti. Umělci dotčení budou se arcíť proti výtce tak šosácké brániti, odvolávajíce se na svoji »tvorbu«, ale pilní, řekněme vědečtí a analytičtí umělci právě tu nejsou míněni, nýbrž jen ona četná třída literarních povalečův, u kterých z celé genialnosti nezbyla právě než tato známka: pohodlnost a lehkomyšlnost. Ji vědecká práce jest pedantstvím, praktické snahy všedností a nízkostí. Názory takové šíří se i mezi obecnstvem: literatura zábavná se přeceňuje, v životních názorech zavládá mělkost, prázdny t. j. idealismus, t. j. fantastická bezmyšlenkovitost a neduslednost.

Všechny tyto soukromé i veřejné zájmy souvisejí nějak s mravností a mravoukou, která hledí člověka vésti střední cestou rozumnosti a vážné snahy o sku-

tečné blaho jeho v soukromí i ve společnosti. Táž mravouka nemůže tedy výstředností takových schvalovati.

Avšak i přímo útočí výstřední esthetismus na pravý cit mravní a porušuje mravní názory. Zmíněnou záměnou zvykne člověk měřiti své smýšlení a jednání docela jednostranně, podle libosti či nelibosti esthetické, t. j. podle dojmu a zdaje. Znenáhla nastupuje pak pouhá uhlazenost v jakémkoli směru na místo příslušných etností. Společenský život náš bývá často nazýván velikou konventionelní lží, a ne zcela bez příčiny. Divno jest jenom, kterak někteří kulturní historikové v tomto »zjemnění mravů« mohou spatřovati mravní pokrok: vždyť mrav a mrav není pokaždé totéž. Vzdělanost zevnější, zdvořilost, rezervovanost, diskret-nost atd. ovšem pokročila, ale není to skromnost, zdrželivost, upřímnost, šetrnost atd., nýbrž jen jakási vojenská dressura: pravím vojenská, neboť nelze pro tyto t. j. společenské etnosti najíti podařenějších vzorků než právě v militarismu a v uniformismu, kterým veřejný život náš jest ovládan. Pozlátko, nic než pozlátko, pěkná forma, klanný zdaj! Nebudíž upíráno, že i to jest nějaká přednost, ale za vlastní příslušné etnosti je to náhrada příliš slabá.

Následek pro mravní cit jest chabost jeho, která ve vážných úkolech a zkouškách života sotva obstojí. Následek pak pro mravní soud o skutečích vlastních i cizích jest přemet hlediska: za měřítko povinnosti, přísné, nezištné povinnosti, nastupuje měřítko příjem-nosti a rozkoše.

Za doklad všimněme si jen dvou oborů sloves-nosti, které se s básnictvím i mravoukou těsně stýkají. Myslím básni etví t. j. tendenční a kazatelství.

O tendenci v umění snažil jsem se při jiných pří-ležitostech dokázati, že esthetickou kategorií není, to jest, pokud sahá tendence, potud přestává umění; ten-dence zajisté má za účel city realné, umění přímo nikoli. Tím však není nikterak řečeno, že by básně, jež možno nazvati tendenčními, nebyly básněmi: vždyť zcela dobře i ony mohou buditi libé city esthetické a jimi též realní. Mnohé části evangelia na př. (některé odily kázání na hoře, některá podobenství, velekněžská

modlitba Kristova) jsou zajisté překrásnými básněmi a ovšem vysoce tendenčními; a takž bych ani v názvu «veršovaná morálka» ještě neviděl výtku nepoetičnosti, jakož reflexivní básnictví vůbec i s mravoučným rázem chce býti nejlepším výkvětem básnictví.

Zde však bude na místě slovíčko o přeceňování poesie tendenční, jaké na př. vidíme v ustavičném skládání mravoučných a mravokárných povídek pro mládež. S tím druhem básnictví tendence srostla tak, jakoby jiných povídek pro mládež ani býti nemohlo. A přece by již veliká záliba mládeže nezkažené v pohádkách a pověstech čistě výpravných ne mravoučných, mohla přesvědčiti o opaku. Pominouce estetické hodnoty povídek takových, jak se skoro z pravidla vyrábějí, jak bývají nepsychologické, pravdě nepodobné, upřílišené a proto nepřesvědčivé, všimněme si jen účinku vzdělávacího, mravoučného, kterého se spisovatelé asi nadějí.

Stačí tu aplikovati, co dosud pověděno o jednostranném pěstování citův estetických neb o záměně jejich s realnými. Dítě, jak známo, neumí z počátku rozeznávati děje smyšleného a skutečného; pro ně báj se skutečností splývá v jedno, a jest již velikým pokrokem, jest-li si vědomo, že na př. na jevišti po sobě střídají a sekají «jenom tak naschvál», jak mi takové děvčátko pravilo. Je známo, že z té příčiny mnozí po Rousseauovi, tuším, pokládali bajky a pod. skladby dětem za škodlivé. Myslím, že i to by bylo výstředností, bráti dětem veškerý volné výtvoř obrazotvornosti. Dozorem a výkladem zabrání se nejen fantastičnosti, nýbrž i náklonnosti ke lži, která prý četbou takovou se živí.

A téže obezřetlosti je také potřebí ve skládání básnických spisu mravoučných. Předně sluší na paměti míti, že dětem jde hlavně o příběh, o události, o zajímavost; obsah neb výsledek mravoučný působí na ně velmi slabě. Dále neustálé vtoukání takových napomínek — v jakékoli podobě — omrzí a mine se s účinkem. Hlavní však jest, že i v nejpříznivějších případech nedocílí se tím mravního zušle-

chtění pro život skutečný, nýbrž vlastně vybájených představ a zdajových libých citů pro mravní ušlechtilost, po případě libého citu odporu a ošklivosti nad vybájenou neřestí. Nebudíž nikterak popíráno, že to pro mravní zušlechtění bez významu není. Ale není-li tu dostatečné opravy od života, nastává nebezpečí, že se malý čtenář spokojí se šlechtností na obrázku. Příčin by k tomu měl dost. První a hlavní, která ostává vždy, i při líčení sebe realistictějším, je ta, že příběhy takové jsou přece jen vymyšleny. S tím souvisí, čeho umění žádá: děj jest více soustředěn, odplata, odměna nebo pomsta, přichází dřív a snad nápadněji nežli v životě, etnost nebo špatnost, byť i dle života líčená, přece v básnictví vystupuje nápadněji do popředí nežli v životě, jest jaksi jednostranná, vůbec jest báseň příjemnější, urovnanější a souměrnější nežli život. Tu pak život přináší sklamání. Čtnost nebývá v životě tak čistá a hrdinská, jako v básni: jak snadný jest dětinský úsudek dnešního dospívajícího gymnasisty, že etností vůbec není. Podobně jest s mravním vyrovnáním etnosti i neřestí.

Co do neřestí zvláště jest věc na pováženou jednak proto, že v básnictví vychovatelském obyčejně vystupuje neřest ostře jakožto předmět hodný ošklivosti, bez dostatečného vysvětlení, v němž by snad bylo trochu omluvy — ne pro neřest, ale pro člověka toho. A tak se snadno vypěstí místo soucitu s chybnými opovrhování, pokrytecká přisnost, k sobě mírná, ke druhým krutá. Sám v sobě zajisté každý dobře cítí, že etnost ani neřest nejdou tak hladce v před, jako v básni, ale jednání druhých rád posuzuje podle básně, nejsou zvyklý jinak na život nazíratí.

Jednak, což ještě snad nebezpečnější, stane se líčení neřestí samo předmětem záliby a touhy. Cit ošklivosti, kterou cítíme nad neřestí, je v básni příjemný. Což přirozenějšího, nežli že drobný čtenář tak rád hltá povídačky o vraždách, loupežích atd. Je pravda, že literatura pro mládež vyhýbá se názorným a drastickým líčením neřestí, zvláště některých, nad jiné nákažlivých. Ale i takto přílišné, nezřízené vzbuzování ošklivosti pouze estetické činí

právě velice vnímavým a žádostivým obrazu takových. Čtenář takového druhu sotva odložil knihy dětské, nalézá pak emoci a poetičnost již jen v realismu »pařížském«, co otřásá nervy a prolání krev. Že to životních svalů netuží, rozumí se samo sebou.

Moderní belletrie, jak známo, přetéká samým soucitem k neřesti, v níž se brodí; je to také jedna z ohromných lží věku. Napřed stlačí člověka na hovado, aby poskytl dráždivé podívané, a pak ho politují!

Rozumí se samo sebou, že nikterak nechci dětem odnímatí mravoučných povídek, ideálně koncipovaných, tím méně pak jim snad dávati povídky realistické (s podezřelým slova příznakem). Námítky týkají se jen výstřednosti, totiž předně přílišné četby belletristické vůbec, i sebe krásnější, dále povídek kypících nepřirozeně ctností neb neřestí, povídek a příběhů pravdě nepodobných. Slušíf míti na paměti, že četba básnická přímo jest ušlechtilou a ušlechťující zábavou. Nemysleme nikterak, že dítěti méně než dospělému. Právě naopak, dítěti i skutečné příběhy jsou více obrazy nežli skutečnosti, poněvadž jeho zřetel méně jest obrácen do skutečnosti, do života! Ano, utkví mnoho mimovoľně z dojmů takových, ale daleko ne tolik, jak si spisovatel snad myslel, a tím méně jsou takové vzorné či odstrašující příklady přímými a trvalými vzory života. Tak se povaha netvoří. Špatná četba — a k ní čítám též příliš mnoho četby belletristické vůbec, i dobré — může mnoho mravů pokaziti, poněvadž oslabuje energii života intensivně i kvalitativně, co do síly i obsahu, ale dobrá četba belletristická nepoměrně daleko nemůže tolik napraviti, co ona pokazí; není to jejím úkolem. K mravní povaze přispívá životní výchov, jehož ona jest jenom nepatrnou částí, poskytující jen vzdálených popudu k radosti z dobra a k ošklivosti nad zlem.

Nenáleží mně tu dále rozdávatí vychovatelské pokyny, nejsem k tomu ani dost málo povolán, ale se stanoviska mravouky a esthetiky hodí se mravoučnému účelu psychologicky daleko lépe četba životopisná, četba o skutečných vzorech života, četba upřímná, ná-

zorná, bez nadsázek: představuje skutečný život a je proto také každému životu bližší a proň působivější. Nečiní dobro snadnějším neb nesnadnějším, než jest, nečiní zlo pramenem zábavy, nýbrž je ukazuje v pravém světle ošklivosti a škodlivosti. Na neštěstí domnívají se někteří spisovatelé, že i tyto životopisy třeba učiniti mravoučejšími, vkládajíce napomínky mravné a nadsazující do nemožnosti, ale právě tím maří účinek četby, poněvadž ji znechucují.

Vím, že proti těmto výrokům bude leccos namítáno, ale nevím, zdali také proti důvodům lze co věcného namítati. Stará jest záhada o účelu poesie, a mnohé výroky i básníků zdají se vytýkati vzdělavatelský úkol její. Všemu tomu jest názor náš práv. Souhlasím úplně se známým básníkem a kritikem německým, jenž odmítaje poesii t. j. didaktickou resolutně volá: »polepšovati mají nás všechny druhy básnictví.« Zajisté! Všechny mají probouzeti v nás správné city radosti z dobra, ošklivosti ze zla, všechny mají nás zaměstnávatí představami a myšlenkami člověka důstojnými, vyššími a takto povznášeti mysl naši ze všednosti. Ale nežádejme od nich, čeho podati nemohou, pouček neb kázání: to patří do rodiny, do školy a do kostela, ne do básni neb na divadlo, kde to nic nepomůže. —

Kazatelství, jako řečníctví vůbec, bývá od některých čítáno k uměním. Nemohu se s touto doměnkou nikterak spřáteliti, ba právě naopak pokládám přílišnou převahu básnických prvku za zhoubu a zlořád v kazatelství. Proč? Proto, že účel umění a kazatelství je zcela různý: umění budí city zdajové, illusi, kázání má buditi city realné, má vybízeti a rozohňovati ke skutkům. Dejme tomu na př., že tragedie kazatel předvádějí tutéž katastrofu. Netřeba snad dlouho doličovati, jak velice se oba různí v záměru a provedení, i bylo by zajisté zcela převrácené, kdyby si úlohy zaměnili.

Jako v ostatních částech bohoslužby, tak i v kázání jest umění jen prostředkem k realnému cíli, a to ne předním. Po mém soudě nesahá úkol jeho dále, nežli ke vzbuzování nálady, ke vzněcování citů, z nichž by vážná pravda náboženská učinila pak

city realní, ke skutku hotové. Jakmile však esthetismus buďto v řeči, ve slohu totiž i v obsahu, nebo v gestech a posuňcích zajde dále než tento úkol dovoluje, stává se kázání špatnou komedií.

Neklam se nikdo t. ř. působivostí takovýchto domněle vzletných kázání. Jsouť to účinky více esthetické nežli mravní. Člověk se jaksi organicky rozechvěje, nadehne, snad si i zapláče, ale jsou to city jen průvodní, nečinorodé, nezasáhne-li kázání dále, do vážných pravd a předsevzetí životních: ba tato hlavní stránka může tím i trpěti, prodlévá-li se příliš mnoho v horování nereelním. Jestli zkušeností až příliš známou, že posluchači mnohdy velmi dojatí, ba opojení a omámení nadšenou přednáškou nevedí vlastně, oč běželo: bylo to velmi krásné, srdce se rozplývalo, ale rozumu a vůli neutkvělo z toho nic.

Dokladů k obojí stránce, dobré i špatné, netřeba hledati daleko. Arcikazatel náš, Kristus Pán i ve vysoce básnických projevech svých obrací se pokaždé k vážným stránkám životním: nehoruje, aby horoval, nýbrž aby vzdělal a napomenul. Tak činili po něm slavní kazatelé. Církev podporuje umění ve službě náboženské, nechce, aby se v chrámě rozmohlo přes příliš, aby dům modlitby stal se akademií. Výstřední pěstování umění, byť i t. ř. náboženského, doprovázelo vždy úpadek náboženského života: zcela přirozeně. A takž i kazatelství zvrhlo se v krasořečnictví.

Totéž ostatně platí o řečnění vůbec: plané horování, byť i sebe vzletnější, neplní úkolu řečnictví, neboť toto má úkoly realní. A kdybychom nechtěli věriti theorii, tedy se jen podívejme, jaký užitek přinášejí na př. ty vzletné vlastenecké řeči, kde všechno jen plane a září, jako suchá sláma. I tento a každý podobný druh řečnění poškozujíc mravnost, poněvadž přestává na slovech a k ničemu nevede: šálíme se sami, když myslíme, že jsme se tím stali vlastenečtějšími, kdežto nevíme, jak a v čem.

Abych ukončil stať tuto, jejíž látka jest velmi hojná, totiž o věcné škodlivosti básnictví, opakuji, že všechno to, co řečeno tu o škodlivosti umění, řečeno jest relativně, t. j. že ono velevzácné odvětví

činnosti lidské, jež uměním zoveme, jen v souladném spojení s ostatními může blahodárně působiti; výstřednost je tu velmi škodlivá. A to platí o básnictví vůbec, ať jest obsahem a hodnotou dobré či špatné.

Předmět ten náleží jednak jaksí do mravouky veřejné, národní neb vůbec společenské, jednak i soukromé; je v tom kus národního i soukromého vychovatelství, aby se našla pravá míra, jejíž meze ovšem budou vždy dosti volné a zvláště směrem k rozšíření pohyblivé. Je to otázka nadvýroby a nadspotřeby, v jejímžto nepoměru spatřuji jaksí osobní škodlivost básnictví. V první věci padá více na váhu nebezpečný příznak společenský, v druhé více soukromý. Myslím tak, že při nadvýrobě méně lze věc stopovati, posuzovati neb obmezovati u jednotlivcu, neboť konečně komu dar zpěvu dán, ať zpívá, sobě i druhým. Ale společensky povážlivé jest, jakmile se nadšení básnické zmocní příliš mnohých. Ovšem nepřijde to samo sebou, všichni tito poety se nenarodili. Je tu také trochu vinených výchov jejich.

Mám-li i tu skromné mínění své pronést, znamená bych, že v té věci poněkud chybují naše vyučování v předmětech nereálních, neb řekněme raději v řečech a literatuře. Prohlédněte si na př. četivo gymnasiální. Část básnická tu nepoměrně převládá, v látce i methodě. Moderní pojem «literatury» ovšem toho žádá, aby spisy vědecky odborné z vyučování literatury byly vyloučeny. Samo by to tolik nevadilo, jelikož ostatní předměty jim právě podávají látku odbornou. Avšak stejnou aspoň měrou měli by se žáci poučiti také o dějinách a písemnictví odborném, kdo v něm pracoval a kolik v něm vykonáno: takto je spisovatelem skoro jen básník. Nebudíž mu záviděno, ale přece trochu. Vizme na př. poměrně, kolik ví abiturient ze školy o našich spisovatelích odborných? Jaké měřítko má pro práci básnickou a vědeckou? Nedivme se pak, že tolik lidí se hmoždí spisováním ušlechtilých, možných i nemožných příběhů pro mládež školní, dospívající i dospělou, ale nikdo nebo málokdo se odhodlá napsati na př. odborné čítanky pro učně, tovaryše, pro čeleď atd.

A to ještě mluvíme pořád o spisovatelství které není ani jedinou ani hlavní zásluhou. Což pak ví o našich hudebnících, sochařích atd., o vychovatelích, o buditelích, o vynálezcích atd. atd. Pravda, něco by měl vědět, vždyť je to v obecných dějinách, nebo v některých člancích čítanky - ale srovnejme, jak které zásluhy vytčeny, jak která práce oceněna, a opět se nepodivíme, proč napsati několik básniček nebo povídek vynáší u mládeže více než vychovati snad celé pokolení v tom neb onom směru.

Když toto již napsáno, čtu jako na potvrzenou v moderní belletristické knize o společnosti moderních spisovatelů: „Je možno vůbec nepsati? vznikla v duších jejich otázka. Psáti, především psáti! Toť už jediné zaměstnání, které ještě neznamená spoutati duši. (Zejména, kdyby psaní nebylo spojeno s fyzickou prací. Kdyby člověk, jakmile si roman přemyslí, ihned mohl jej i napsati a, co hlavního, kdyby mu hned také zaplatili.) Choditi do úřadu, léčiti nemocné, pracovati číslicemi a měřítkem, čekati, až hloupé obili vyrostou: toť děsně všední.“

Dále by aspoň ona vědecká odvětví, která moderní pojem literatury do ní připouští, na př. dějepis a filosofie, měla přece v četivu tom býti více zastoupena. A v nich pak ovšem jako v naučných člancích vůbec bylo by třeba pilnější zřetel míti k obsahu, k látce a myšlenkám, než se často děje: jest pravda, že vyučování v té neb oné věci má na zřeteli hlavně stránku formální, slohovou, ale přece by se to nemělo díti na újmu vědomostí. Čehož žák snad nikde a nikdy neuslyší, může nejspíše ještě uslyšeti při četbě klasiků, domácích i cizích, i vřelý budiž dík na př. oněm „češtinářům“, kteří tento vzdělávací úkol dobře pojali. Ovšem náleží k tomu mnoho, ale užitek jest vydatný. Naopak onen fanatismus slohu, kterému mnozí hoví, působí na vzdělání velice škodlivě. Jsou známi lidé, kteří ať poslouchají kázání, ať agitační řeč, ať vědeckou přednášku, neslyší a nepamatují si nic jiného, než jaký byl sloh. Stěžují-li si někdy lidé, že básně Homerovy atd. probírány s nimi velice nebásnicky, neesteticky, mají snad pravdu: avšak jest-li

celé vyučování příliš formalistické. Je škoda ještě větší.

Snad se v něčem mýlím, snad ne ve všem. Ostatně chtěl jsem jen poukázat na to, že veřejnost naše nemá pro práci správného měřítka a že tím snad trochu vina také škola. Nečiním jinak nikomu výčitek, jednotlivce tu málokdy za vše může, ale poněkud se může každý přičiníti o rovnováhu mezi písemnictvím a životem. Podivno! noviny naše literaturu prý skoro ignorují, a přece belletrie a, což horší, prázdné, bezcenné četivo bují až běda — v reální činnosti tak nepokračujeme. Nelze jinak souditi, nežli že povolané osobnosti veřejného života čtou vůbec velice málo, než aby vzbudily výrobu dobrých, prospěšných knih, aneb, že i s mládeží utíkají se raději do světa illusorního, k belletrii. V životě našem, v praxi, rozhodně převládá škodlivé přeceňování písemnictva a to nepraktického. Nechod nikdo s tou slavnou »českou knihou«, která prý národ probudila. Vykonala zajisté mnoho — i když neuvěříme tak snadno v knižné zázraky — ale i tak byla to zajisté také kniha jiná než jenom novellistická, a bylo tu mnoho jiných činitelů, důležitějších.

Tím také již vyřízena otázka nadspotřeby belletrie, neboť jest souvztažná s nadvýrobou, tak že nesnadno říci, kde vlastně je vina větší. Obecenstvo kupuje, co se vydává, a vydává se, co se nejvíce kupuje. Myslím, že je vina na obou stranách skoro stejná. Ale poněvadž na spotřebu mají jednotlivci větší vliv než na výrobu, tedy budiž zásadou vychovatelů, by četbu žákovskou svědomitě řídili, a belletrickou raději obmezovali ve prospěch četby poučné!

Neboj se nikdo, že tím idealnost utrpí: vždyť poučnou četbou nemyslím samý přírodopis neb hospodářství a pod. Jsou tu také, jak zmíněno, životopisy, dějepis, cestopis, vynálezy atd. To vše poskytuje ideálních stránek dosti, a co hlavní, jsou to ideální stránky ze života, pravdivé, které zase do života přejdou, kdežto idealnost vybájená ostane více jen snem.

Myslím, že by odtud vzniklo mnoho dobrého. Předně by spisovatelů a spisovatelů pro mládež ubylo, neboť dobrou, zajímavou knížku poučnou napsati není tak pohodlné, jako nějaký plačtivý příběh. Získaly by tím obě strany, spisovatelé i čtenáři. Skrovnější potřeba belletrie a poesie pro mládež nechala by také vyniknouti jen nejlepším spisům, kdežto co nyní se jako poesie vydívá a hltá, je velikou většinou zboží jarmareční. Prospělo by se tedy vkusu estetickému i vzdělání praktickému.

Avšak o tom nenáleží tu dále jednati. Co již pověděno, není pro soukromou ani národní mravnost bez významu, byť se zdánlivě týkalo jen literatury. Jde tu o solidní vzdělání odborné, které v životě rozhoduje, jde tu o vážnou a pilnou práci, která tuží a sílí, jde tu o svědomité plnění úkolů životních, k němuž mravní síly potřebí.

Mravné a nemravné v básni.

Zodpovědnost spisovatelova.

Přicházíme k jádru našeho předmětu. Dosavad mravouka nemnoho brána v potaz, neboť ona soudí více o jednotlivých činech lidských, kdežto dosud byla řeč o zjevě více společenském, který sociologie a s ní i mravouka celkem nucena odsouditi jakožto nezdravý, aniž pak může kromě některých případů jednotlivě mluvit o mravnosti či nemravnosti. Tolik však již asi vysvitlo z dosavadního, že básnictví v každém případě na mravnost mnoho může působiti: proto také nám, kterým životní mravnost stojí výše než sebe luznější básnictví, nemůže býti pochybné, který zájem má ustoupiti a se podřídit, zda umělecký či mravní a společenský.

Co tedy o škodlivosti básnictví řečeno, platí o něm vubec, ať obsah a směr jeho jest jakýkoli. Nyní chceme mluvit zpřímá o škodlivosti mravní v nejúžším smyslu, kde totiž jest jen alternativa mezi dovoleným a nedovoleným nedím prozatím; ctností a hříchem. Tuf ovšem třeba již v úvahu vzíti případy jednotlivé, totiž jednotlivá díla básnická a určité případy básnění i četby.

Napřed zase něco z moralky. Dle mnohých moralistu má každý (rozumí se vědomý a dobrovolný) skutek lidský nějaký význam mravní. Takž i nejvyšednější úkony obyčejného života vyznačují se jakousi slušností či neslušností, správností či nesprávností, která jest již v oblasti dovolena či nedovolená, ctností

či hříchu: to jest ovšem jen prvek příznaku mravního, skoro nepatrný, ale něco z mravnosti již má. Ostatně byt i kdo byl stoupencem jiné nauky, že totiž jsou také skutky mravně bezvýznamné, ani dobré ani zlé, v naší věci toho dlouho tvrditi nebude moci.

Křesťanská mravouka nazývá vše nedovoleným, co se přiči rozumu věrou osvícenému jakožto hlasateli zákona Božího, zákona mravního. Kdo má za tuto omlu mravnosti něco lepšího, je šťastný člověk, ale nezávidíme mu; my se spokojíme touto. Mravouka křesťanská pak vztahuje se nejenom na skutky, nýbrž také na myšlenky a žádosti: co se nemá konati, nemá se ani chlti, myšlenka pak dobrovolně a se zálibou chovaná je začátek chltění.

Základ mravní přičetnosti jest ve vědomém souhlase s nedovoleným předmětem. Dle toho pak se měří také mravní zodpovědnost.

Nebude zbytečno připomněti, že nemravností nerozumějí se tu jen předměty smyslnosti pohlavní, ač o nich by bylo mnoho mluviti. Dle křesťanské mravouky jest na př. také nemravné, zostuditi v povídce lživým způsobem pověst skutečné osobnosti, ať z přítomnosti ať z minulosti, jakmile několik čtenářů sezná, že jde o určitou osobnost. Ba stálo by i za rozbor, zda není nemravnou i pravdivé nectnosti určitých osobností bez potřeby vláčet povídkami, zvláště trpí-li tím nějaký důležitý zájem obecnosti, na př. úcta k dobré věci, čistota mravův atd. I to zajisté jest nactiutrhání, pomluva. Není zajisté samo o sobě hříchem vypravovati, jaký druh jest, vždyť pravda smí a má býti mluvena; ale okolnostmi a následky stává se to pomluvou, hříchem.

V této věci hřeší belletrie velice a hřešila odjakživa. Nikdo neříkej, že tu jde o dějinnou pravdu — nikoli. Povídka velice málokdy může býti «historickou» v úplném slova významu, neboť účelem jejím není vše strana ná charakteristika osob, jež by se zabývala celými osobnostmi k vůli nim, nýbrž děj jest účelem jejím hlavním, a charakteristika jen tolik, kolik jí s dějem nějak souvisí. Jest sice pravda, že někdy novější povídka jest více historická, t. j. nestaví

osoby s nějakou neřestí beze všeho na jeviště jakožto vyvrhele, nýbrž po historicku snaží se vyložití ony nepříznivé prvky a vlivy, které přičetnost zmirňují, t. j. neřest z části omloouvají; avšak ani takto nemůže povídka skoro nikdy k osobnostem nebýti nespravedlivá, protože charakteristiky nemohou býti než částečné a jednostranné, jak právě děj vymáhá.

Spravedlnosti tedy se dějinným osobnostem nemůže povídkou dostatí, ale naopak ublíženo jim býti může velice. Mnohé z dějepisných bajek zobecněly jen povídkou. I naše doba používá ostré zbraně té k agitaci a ostouzení protivníků. Nemůže se takovému spisovateli tendenčnímu vlastně říci, že lže, a on vlastně přece lže, neboť mluvě pravdu kusou nutí čtenáře, aby ji přijímal za pravdu celou. Věřím tedy rád, jakou moc mají tendenční povídky z dějin vlasteneckých, totiž na chvíli, ale mravní ceny mnoho nemívají, esthetické (bez ohledu na mravní) taktéž ne; právě, spravedlivé vlastenectví, jež by se zákládalo na správném jednání v budoucnosti, mnoho jimi nezíská.

V takových i jiných případech provádí se nemravná zásada, že chvalný účel, na př. vlastenectví, aneb jen domněle chvalný, na př. ta často předstíraná rozdivná svoboda svědomí a j., posvěcuje nechvalné prostředky. Byť i skutečně dobrého účelu mohlo takto býti dosaženo - což není pravda, neboť opravdové zlo ze sebe samo dobra zroditi nemůže - ani takto nemohlo by dílo takové býti omluveno, neřku-li schváleno.

Choulostivý předmět erotiky a sexuelních problémů, které skoro celou belletrii již ovládly, budiž vyřízen několika zásadními větami křesťanské mravouky. Předpokládám, co jinde s dostatek dokázáno, že básnictví nikterak není povoláno ani schopno, nějaké realní problémy řešiti. T. j. problemní romany u spisovatele značí výsledek špatně tajené neschopnosti k vědeckému všestrannému projednání otázek takových a snahu, podrážditi a uchvátiti nesoudný cit pro to, čeho vědeckým rozbořem dokázati nemohou; u čtenářů pak výsledek není právě zase jiný než matné podráždění, nanejvýš silnější předsudek.

Může tedy zde zase jíti pouze o obraz illusorní, ne o živost reální. Cít pohlavní směřuje ke spojení dvou osobností za účelem obecného dobra, totiž zachování a pokroku společnosti lidské. Tělesná vášně hledá jen ukojení tělesného, a nemůže jinak býti. Chee-li však člověk, jenž není pouhé tělo, ostatí člověkem, nemůže tělo jíti po svém a rozum také po svém, nýbrž potřebí směru jednotného, lidského, kterýž udáván jest rozumem, jak daleko moc rozumu sahá. A na city poněkud uvědoměné sahá jistě. Je tedy za ně zodpověden, by nevybočovaly z jednotného směru potřeb a práv lidských. Vzněty pohlavní tedy, jakmile stanou se uvědomělymi, stávají se zároveň nemravnými, neshodují-li se nijak s rozumným účelem, právě výtčeným, totiž s podporou tělesného i duševního pokroku člověčenstva. Určitěji řečeno, jen ve spořádaném zřízení rodinném mají oprávněný cíl a místo své; jinak nejeví se v nich člověk, nýbrž jen část jeho. Tak asi mluví mravouka.

Ona tedy předně nemůže schvalovati, že skoro celé básnictví hlavní náměty odtud bere, neboť city pohlavní, jak jsou mocné a důležité, nejsou ani jediné ani nejhlavnější, a jsouce velikou měrou tělesné, tajemné a choulostivé, jaksi samy sebou štítí se veřejných podrobných rozborův a úvah, nechťi vůbec, aby se o nich mluvilo než jen povšechně, šetrně a ostýchavě.

Tím méně může mravouka schvalovati erotiku, jež jest pouze tělesná, vlná a zvířecí. Rozumí se to samo sebou, a rozumí se též samo sebou, že všechny vytáčky «čisté smyslnosti» zaslouží býti nazvány, čím jsou: hříchem a nemravností.

Ale co říci o líčeních, nyní zobecněných, jež mají za předmět zobecnělé kokettování a miliskování ve vzdělané společnosti? Vždyť pořád slyšíme, že úkol ženy jest, aby se líbila, a život dívky i ženy z «lepších» vrstev není skoro nic než pohlavní kokettování; úprava těla, společnosti, zábavy atd. směřují skoro venkoncem k erotismu. Je to jakási ars amatoria, raffinované pěstování vzdálenějších požitků pohlavních, co nyní jest jádrem společenské duchaplnosti a zábavných zájmu.

dle toho pak také střediskem básnictví. (Srov. o tom několik poznámek L. Šolce v *Illuce lit.* 1895. str. 383.)

Básníci sami uznávají, že opěvovati ouška atd. jest již trochu zastaralé, naivní a studentské. Někteří z nich za to opěvují (s odpuštěním!) břicho, kyčle atd. Již podle toho poznají snad, že ono bláznovství jest po případě poněkud jen nevinnější než toto. A takž v celém tom směru belletrie je značná dávka pošetilosti a nechutné malichernosti.

Mravouka však nucena říci více. Před jejím soudem jest veliký rozdíl v tom, co žádá zábavnost, společensky nevinný zvyk, zdvořilost a slušnost, a co dovoluje vilná smyslnost. Jest krása těla, jako krása duše, jest sympathie a antipathie tělesná i duševná, jest příjemná společnost a třebaš i galantní zábava, ale ve všem tom jest hranice, vedená příkázáním Božím: nepožádáš! Není třeba hledati v tom všem hříchu, ale bývá tam velice častý, neb aspoň velice na blízku. Již dějiště bývá podezírelé, polosvět nebo jiné vrstvy, zhýralosti příslovné, Domácnost trochu počestná není vhodným modellem takového „umění“, které tím samým již dost označeno a odsouzeno.

Theorie tato, jižto z pochopitelných příčin lze toliko z hruba nastíniti, tak silno zdá se býti vzdálena od praxe, že připadá jako pokrytectví. Aby pak se belletrie jí spravovala, zdá se býti požadavkem tím směšnějším. Avšak nebudiž zapomínáno, že propast ona mezi teorií a životem ne z malé části vyhloubena také belletrií. Dohlédneme-li pak na věc trochu pozorněji, není rozdíl mezi požadavkem v tomto předmětu a v jiných povinnostech mravních tak ohromný, jak se nám zpovykáním zdá: jestiž snad jen stupňový, ne podstatný, vysvětlitelný tím, že pud pohlavní právě pro dobro lidstva je tak silný, jako snad žádný jiný. Požadavky mravní, protože se jimi málo obíráme, stávají se otřelým svědomím našim vůbec jaksi přepjatými, abstraktními, které jedenkrát nebo dvakrát v životě si dáme předříkati, abychom na ně dále již nemyslili. To zvláště se týká mravnosti vniterné: polhžímeť na život příliš zevně, tělesně.

Na příměr srovnějme známá slova Kristova o jiné vášni, totiž hněvu a vražednosti (Mat. 5, 21, 22.). Uvádí tři stupně: hněv, nadávky, vraždu, stanově různé tresty, těžší a těžší. I hněvivost, totiž pud odporu proti znepokojování osobnosti, jest silný cit přírodní a přirozený, ačkoliv snad poněkud více duševný než cit pohlavní. Mravní požadavky však jsou opět velmi přísné. První a hlavní jest nemít odporu proti »bratru«, totiž proti osobě, nýbrž jen proti skutku, kterým bezpráví páše, proti zlobě jeho. Odtud prýští se ostatní, jako smířlivost, šetrnost k osobě protivníkově v řeči, ve skutku atd.

To zní zase jako pohádka, neboť nutno jest, aby přicházela pohoršení, a veřejný život náš bohužel toho křesťanství projevuje tak málo! Osoby zaměřují se s věcí, a do nitra se málo hledí. Avšak v soukromí takové etnosti jsou, které si mohou blahorečiti, nevyláká-li jich věra veřejného života v nestřežené chvíli do víru, ve kterém již těžko odvažovati, kam sahá právo a kde začíná přehmat. Není nikterak vina v zákoně, který jest velmi rozumný a přirozený, ale v člověku.

Myslili bychom, že právě básnictví, jsouc předně uměním, tedy jakousi divinací a intuicí nejtajnějších stránek všehomíra i člověka, dále jsouc uměním nejduchovějším, ponoří se do těchto tajemných končin duchovních a bude nám zvěstovati vítězství ducha nad hmotou, nad tělem, opěvovati veliké skutky mravních bojův a hrdinných etností, zatím však slyšíme, že prý umění má nám analyzovati člověka-hovado.

»Čistá smyslnost« ode dávna je záminkou, jež zavedla konečně až k neblahým důsledkům zvířectví. Jest podivno, jaké zastance zásada čisté smyslnosti nalézá. Vždyť kdybychom za tento druh smyslnosti postavili jiný, na př. obžerství, mstivost, pánovitou ukrutnost a pod., chvalořečníci umlknou. A přece nejsou neřesti tyto snad o nic ohavnější než ona, snad právě naopak. Bezzásadnost taková, která na jedné straně bouří proti jezovitské moralce, proti konvencionální lži atd. a na druhé vodí bahnem nej-

větších neřestí, sluší právě bezzásadným a bezmyslenkovitým geniům.

Mnoho viny v tom snad má též výtvarné umění, které nesmyslným a absurdním požadavkem nahoty prohřešuje se nejen proti mravnosti soukromé, nýbrž i veřejné. Mravouka křesťanská požadavek ten musí rozhodně označiti za nemravný, již z ohledu na umělce a modelly, nemluvic o jiném. Důvody esthetické proň pak jsou pouhá sofismata, neboť tyto výtvo-ry nejsou životní, empirické, aspoň nemají býti, a pak slouží buďto jen znalecům anatomie anebo chlípníkům: obecnstvu uměnímilovnému nemohou čistého požitku nikdy poskytnouti, poněvadž buďto nemá pro ně žádné vnímavosti aneb jsou mu pohoršením.

Ale tímto oetli jsme se u rozhodné otázky: pokud jest básník zodpověden za mravní účinek díla svého? Po jeho soukromém svědomí se totiž dále netažme, ačkoliv znalec srdce lidského byl by i jemu nucen říci, že se dopouští hříchu, vzbuzuje-li v sobě bez potřeby neřestné představy, které docházejí ohlasu a souhlasu v citech. Nebudíž nikomu saháno do svědomí, ale nechceme-li a nesmíme-li uznati pro umělce jiné, vlastně žádné moralky, tedy nelze s takovým pochvalným údivem přijímati úsloví, že tomu neb onomu básníkovi žádné hnutí lidského nitra neostává cizím, že všechno sám procítil a prožil atd., pokud totiž jde o procítění souhlasné, o zálibu, neboť to znamená prostě hřích.

Jde tedy předně o dílo samo, jakým duchem, jakými zásadami se řídí, dále o čtenáře, jak na ně buďto musí nebo může působiti.

Proti mravnímu posuzování básnického díla zdvihá se nemalý odpor u čtitelův umění. Mimo jiné odvolávají se na rozdíl — i zde vytčený — mezi vypravováním o skutečnosti, tedy jaksi světem reálním, a mezi vypravováním smyšleným, tedy světem ideálním. V umění prý nezáleží na tom, co se řekne, nýbrž jak se to řekne. Mravouka prý oprávněna souditi jen o skutečnosti, nikoliv o básni, kdež nezáleží na obsahu, nýbrž na formě, kde skutečnost jest ničím, zdaj a obraz vším.

Duvody ty, ač samy o sobě pravdivé, jakožto duvody v naší věci jsou plané. Mravnost, jak jsme slyšeli, není pouze v zevnějším skutku, nýbrž napřed a hlavně uvnitř. A tu již nezáleží na rozdílu mezi city realními a esthetickými tolik, jako na nich záleží vzhledem k životu. Mravouka odsuzuje nejen skutečnou bezbožnost, krádež, pomluvu atd. atd., nýbrž také myšlenou a vybájenou. Neodsuzuje ovšem samých myšlenek a představ, neboť v nich samých není mravnosti ani nemravnosti, nýbrž odsuzuje souhlas a zálibu v nich; v tomto případě i mravouka uznává, že záleží na tom, jak se co řekne. Věta: »Nepokradeš!« jest jakožto věta, na př. grammaticky, právě tak správná a dovolená, jako věta: »Krad!« Ale jakožto příkaz, ať skutečný, ať myšlený, jest jednou mravná, podruhé nemravná, protože přistupuje souhlas rozumu a vůle se skutkem myšleným nebo skutečným.

Ostatně třeba jen všimnouti si nějakého jiného themata, než právě jest povšechné přikázání Boží, na př. themata, jež vyjadřuje zájem ne právě jen mravokárcům vlastní; budíž to třeba vlastenečství a zrada nebo vysávání slabšího od silnějšího. Dejme tomu, že dílo básnické provádí thema tak, že zrada vlasti neb vysávání slabšího jeví se jako něco přirozeného a rozumného, tedy i dovoleného a stejně chvalného, jako jest vlastenečství nebo společenská spravedlivost a láska k bližnímu.

Co tomu řeknou, ne mravokárci, nýbrž lidé vůbec? V hloubi duše to zajisté odsoudí jako nemravné, nemající býti. A úsudky jejich o smýšlení a povaze básníkův nebudou asi také nejpříznivější. A přece je to také jenom povídka nebo báseň! Je tedy jakási mravní přičetnost i v díle básnickém, nejen ve skutečnosti.

Ba nejenom netřeba mravního soudu nad výtvoři básnickými dlouho hájiti, nýbrž naopak tento křesťanský názor na činnost a výtvoři ducha lidského potřebí s chlubou vytýkati jakožto skutečný pokrok mravních názorů, jakožto bezpečnou ochranu umění od úpadku.

Namítá se otázka, kterak básník, jehož osobnost v díle uměleckém nemá se projevovati, může v něm projevit svůj mravní směr, nebo kterak může v díle básnickém vzniknouti mravní přičetnost a zodpovědnost pro básníka, po případě pro čtenáře ?

Důvod otázky jest na snadě. Předně básník nevypravuje, jak sám smýšlí, nýbrž podává obraz života a lidí, tedy vypravuje, jak lidé smýšlejí a jednají; že oni nejsou lepší, za to on nemůže. Dále když básník v díle svém nevystupuje aneb jen skrovnou měrou, kterak může v něm projevit svůj souhlas neb odpor mravní, aby mohl býti nazván mravně zodpovědným, a konečně, kterak v díle samém jeví se mravní souhlas neb odpor k věcem vypravovaným, na němž by se zakládal soud o mravnosti či nemravnosti díla? Obsah sám sebou toho zajisté nečiní, neboť pak by na př. soudní přelíčení nebo vyznání hříchů bylo tím nemravnější.

Tu mají poněkud pravdu, kteří dí, že nezáleží na tom, co se vypravuje, nýbrž jak se to vypravuje. Toto „jak“ znamená: jaké city budí básníkovo vypravování? city radosti z dobra, city ošklivosti ze zla? Dále, co je v díle básnickém zlé, co dobré? shoduje se to s mravoukou? (I tuto otázku třeba položit, neboť způsobem dosti podivným básníci hned nechťi s mravoukou nic míti, hned zase chtějí býti učiteli nové, ovšem lepší mravnosti.)

Moderní umění závodí sice se životem v podáváníí fakt, neposuzujíc, nechválíc, nehaníc; jen zprávy a rozborů. Má to býti umění objektivní. Ale to je nemožno, neboť konečně podává umělec vždy sebe sama, jak obsah básnický nitrem jeho prošel; ve výběru látky, v rozvoji povah a děje, ve volbě námětů jednotlivých, v řešení zápletek — ve všem ozývá se osobnost umělcova, neboť vše to jest více méně nahodilé a závisí tedy více méně na volbě umělcově. Domněnka některých spisovatelů, že vnucené jim postavy samy spřádají dějiny své, byla by sice podle determinismu hezká, ale je čirým sebeklamem neb znamením choroby.

Nesvědčí ani umění, dávati zřejmě mravní souhlas neb odpor na jevo, neboť se tím illuse zhusta ruší. Záliba v dobru a odpor ke zlu se v básni musí cítiti.

ne diktovati. A tu tedy jest mnoho způsobu, jakými ohlas ten vzbuditi lze. Někdy doporučuje se dobro a odsuzuje se zlo, jako v životě, samo sebou, ač v díle básnickém záleží ovšem mnoho na výrazech. Někdy úsudek neb chování povolaných osobností projevuje zásady mravnosti. Někdy výsledek děje jest zároveň soudem mravnosti nad osobami i skutky jejich. Někdy celková charakteristika osob působí na úsudek o jednotlivých skutečích jejich; a toho zvláště používají spisovatelé, ač to z husta zapírají, aby v oblíbené postavě, za kterou se sami skrývají, prozrazili svými názory.

Avšak nejen v tomto posledním zřetelném případě, nýbrž i v ostatních méně výslovných projevech zodpovědnost spisovatelova je zřejmá. Předně ani sama volba látky není tak docela nevinná. Pravda, umění je tak rozmávané jako život; ale jako v životě se z pravidla nakazí, kdo neustále v nákaze obcuje, tak také v umění nákazu prozrazuje, kdo stále se jí obírá, t. j. kdo výhradně nebo převahou volí náměty nízké, a v jednostranné nízkosti je zpracovává. Je pravda, že v nemocnici plně raněných jediný paprsek milosrdenství může celou náladu změnití a tak také v nízkosti díla básnického jediný mravný zjev může veškeren nepřiznivý, nemravný dojem obrátiti v opak, v čistotu a povznešení; ba i sama nízkost, s jakýmsi politováním a odporem vypravovaná, může buditi ušlechtilý cit odporu ke zlu a lásky k dobru. Ale nezapomínejme, že tento cit je přehavý, kdežto mohutné představy nízkosti, často se opakující, snadno se opět vybavují, mysl jim zvyká, tak že pomalu již nebudívají estheticky libého odporu, nýbrž duši strhují k sobě, aby si líbovala v nich samých, nikoli v ošklivosti nad nimi. Mravokárcové-belletristé rádi se srovnávají s lékaři, kteří neštítí se žádné nemoci, kteří pítvají, prohlédávají, naslouchají, rozbírají atd. bezohledně; a tuto lékařskou úlohu suggerují spisovatelé také čtenářům (srv. t. ř. reformní romány společenské). Ale zapomíná se při tom obyčejně, že čtenář málokdy řekne také sobě samému: „lékáři, vyhoj sebe sama!“, a dále, že i lékař potřebuje zase oddechu a povznešení, aby se nenakazil a neotupěl.

Příznejme si upřímně, že zdravá přirozenost, básníková i čtenářova, nízkosti a hnusu se štítí. Příznejme si upřímně, že daleko ne všechno, co v novější době o lidské bídě a nízkosti sbázněno, diktováno bylo filantropií, lidumilností, nýbrž naopak že veliká většina toho právě z nízkosti a zkaženosti pochází, hnusnou zálibu v kalu prozrazuje, a k nízkosti i zkaženosti vede. Příznejme si to upřímně a budeme o mnoho blíže pravdě, než abychom ve špinavých historiích hledali buhví jaká farmaka neb řešení problemů; je to prostě zkažený vkus, ve kterém zvířecí stránka člověka zvítězila.

Nepravím, že volba hnusné a nemravné látky a hltání takového četiva je vždy osobně hříšné. Jsou zajisté spisovatelé i čtenáři, kteří si tak počínají s nejlepším přesvědčením, a sebeklamu toho nelze zbavit ani spisovatelů, kteří mají úmysly nejslechetnější (srv. Tolstého). Jsou mezi spisovateli, kteří výtečně znají své Edi, které v dílech svých obecenstvu předvádějí, a prašpatně znají obecenstvo, kterému je předvádějí. Je to onen stav, na str. 32. zmíněný, kde průchodní cit oškřivosti ze zlého již se ani nedostavuje, nýbrž naopak rozkoš a záliba v původním předmětu oškřivosti, ve zlém; napřed se líbilo, jak bylo vylíčeno, nyní už se líbí, co jest vylíčeno.

Slovem, mravouka nemůže k volbě látky básnické být lhostejná. Jsou věci, o kterých ani básnictví (to «ani» je sice paradoxní, ale pohříchu již nezbytné) se šířiti nemá, neboť opravdu záleží nejenom na tom, jak se co řekne, nýbrž také na tom, co se řekne. Ve věcech mravních i esthetických rozhoduje mnoho jemnocit, nevymezitelný, tajemný a bezděčný; i když není tu souhlasu a záliby v líčené špatnosti, časté s ní obírání se otupuje.

A netýká se to jenom některých básníků nebo čtenářů. Vychovatelství národní s bolestí konstatuje, že spisovatelé píší o věcech, o kterých by mládež ještě ani věděti a čísti neměla, vychovatelství soukromému pak záleží na tom, aby se špatné knihy do rukou svěřenců nedostaly. O té věci padlo již jen u nás mnoho trpkých slov. A přece probůh, dá jen špetka zdravého rozumu,

že nemohou se do čítanek školních dáti básně a povídky o bordellicích!

Mimoходом podotýkám tu, že ethická společnost berlínská, která s křesťánskou mravoukou nic nechce míti, z pohádek Grimmových, tedy z uznaných plodů básnictví lidového, ve vydání svém vymýtla všechna místa „pohoršlivá“. Snadno si pomyslíme, jaká to asi místa byla; vždyť pohádky jsou všude stejné. Byly to zločiny.

Uvádím to jen jako zajímavost, kde běží o zásadu, ne že bych jednání to schvaloval; nechci ho vůbec posuzovati, a proto také loyálně zaznamenávám, že i vážní kritikové se ozvali proti němu. Ale zajímavé je to rozhodně!

Básníci naši stěžují si, že nemají do škol přístupu (ač mládež si to pohříchu jinak vynahrazuje), hanobí školy, ústavy vychovávací, pensionaty (a což teprve školy klášterní!), že se tam pěstuje poesie marcipánová, ale s druhé strany ohražují se slavnostně proti tomu, aby psali pro školu, pro mládež, nebo jak řekl jeden, „pro panny“, tak že učitelé jsou opravdu v nemalých rozpacích, co z té poesie mají dáti mládeži, kdyžtž jistý básník náramně se rozhorlil z toho, že v čítance vynechán z jeho básně vybízející verš, kterak v lázni ženská celá nahá lehne před příchozím!

Nedivte se pak tomu rozporu mezi životem a literaturou. Žák slyší pořád o velikých básnících, o tolika a tolika jejich veledílech, a čísti jich nemá a nesmí; je to tedy poesie či není? A není-li, proč je to arcidílo? Tak jedna nemravnost plodí druhou.

Jest ovšem jisto, že vychovatelství nemůže se ve všem řídití esthetikou, a tedy naopak básnictví nepotřebuje se vesměs ohlížeti na požadavky vychovatelské, jelikož vychovatelství hledí k osobnostem a jimi se řídí, básnictví pak jest pro společnost vůbec. Je tedy úkolem vychovatelství, aby podle osobností jen vhodná díla básnická vybíralo. Ale naopak souditi, že básnictví nemá žádných hranic nežli tvůrčí pud, jest nesprávné, neboť i ono spadá pod jakési vychovatelství, totiž vkusu a mravu.

Ale, řekne se, básnictví jest odlesk života, aspoň básnictví realistické. Jaký život, takové umění. Z části je to pravda, de facto; zdali také de jure, jest jiná. Zde budiž proti nadužívání věty oné jen podotčeno, že básnictví je vždycky výstřednější nežli skutečnost: zrcadlo jeho je rozhodně zvětšovací.

Proč? Protože předně může podati jen úločky ze života, které takto staví do ostřejšího světla, tak že obraz života jeví se tu tím neb oním směrem rozšířen a znetvořen, dále že nemůže než do jisté míry generalisovati, kterýmžto vytýkáním typů se životu snadno křivdí. Nebylo by to však s našeho stanoviska (mravního) nikterak na škodu, vždyť i mravokárce upřiljšuje, aby dojal; jenže básnictví působí tím právě naopak, zhoubně. Jakkoli tedy v něčem souhlasíme s těmi, kteří volají: »opravte napřed život, básnictví opraví se samo!«, přece nevidíme v tom nikterak důvodu, že by básnictví nemělo býti rozumnější a mravnější nežli život. Zodpovědnost života jest roztržštěná, skoro nevyšetřitelná, zodpovědnost básně jest na básníku. A nikdo není oprávněn tropiti zlo proto, že je tropí druzí!

Stará jest námitka, která nevěří, že by kniha mohla nemravněji působiti nežli život; Goethe myslí, že vezdejší život jest poučnější (i v tom), než nejpůsobivější kniha. O tom není pochybnosti. Ale nenásleduje z toho, co následovati má. Život je život, ošklivé jeho stránky se podávají tak jak jsou, nejsouce schválně vyvolávány pro zábavu a požitek, tak že mravní soud a útlocit jimi daleko nebývá tak otírán a porušován jako nízkostmi básně.

Kam tedy sahá nemravnost v látce a kterak posuzovati ji se stanoviska vychovatelského? K otázce té nelze odpověděti jediným pravidlem, poněvadž mravnost a nemravnost nespočívá v literě, nýbrž v mysli a vůli. Obvyčejně se říkává, že tu rozhoduje společenská slušnost; co by člověk se ostýchal vyprávěti ve slušné společnosti, to prý nemá býti ani v básni. Ale to je velice neurčité, a hledíme-li ke »slušným« společnostem jistého druhu, také velice nebezpečné, neboť tak by bylo lze omluviti každou ne-

slušnost. Jisto jest, že ne všechno, čeho skutečnost poskytuje, smí býti látkou básně. V erotických věcech zvláště třeba za nemravné odsouditi, prodlévá-li se příliš při úkonech pohlavních a co s nimi blízko souvisí. Ve věcech náboženských nelze schvalovati delších rouhavých řečí, které sice mají býti psychologicky věrné, v pravdě však jsou jaksi schválné a se zálibou uváděné. Zásadně třeba zříci se domněnky, že psychologická věrnost je sama sebou již také zcela básnická: působivá jest rozhodně, zdali však také rozumně a mravně působivá, záleží na obsahu a na tom, jak se podá.

Praví se, že jediná etnost básníkovy jest pravdivost (subjektivní) a upřímnost, jež bude také všeobecným důvodem toho, co napíše, a také jeho omluvou (Bartels). Ano, kdyby v každém básníku mluvil mravný člověk! Ten by zajisté jen pověděl to, co jest mravné, a pověděl by to tak, že by to mravně působilo. Ale podle zkušenosti dosavadní nemůžeme se již věstcem člověčenstva svěřiti bezvýhradně, neboť se v nich silně někdy ozývá „člověk“, jenž není celý člověk.

Jsou předměty samy o sobě nemravné, které báseň podává tak, že nemravně nepůsobí; lepší stránka lidská pohlíží na ně tak, jak vůbec na ně pohlížeti se může, s odporem a politováním. Názor takový jest v básni proveden, a odtud vyplývá správný požitek, ono *ἐφθωγὸς χαίρειν* (správná radost a slast), kterého již Aristoteles žádá a za jediné lidské a mravné dovoluje.

Bez průchodních takových nemravných motivů se básnictví neobejde, jako se člověk neobejde bez chyb. Ani světlo není beze stínu, ba při stínu lépe vyniká. Vášeň, která hýbe dějem básnickým a popohání jej, není sama o sobě nemravná, ba jako mohoucnost neb vnímavost duše jest dobrá, ale sama sobe jsouc ponechána, jde svou cestou, cestou nerozumnou, a nemravný směr nastoupen. Je to lidské a proto i v básních lidé s chybami, do kterých úplně nezabředají, jsou nám tak sympathičtí. Je také osudným omylem povídkářu, že se dětem mají dávatí jen povídky docela nevinné, svatostí překypující; „eukrkandlové“ takové povídky vzdalují dítě od mravnosti jako od něčeho

nedostižného, neboť ve své všední lidskosti nemá se tu čeho zachytiti.

Život jest bojem zla a dobra; tak i báseň. Právem říká se, že nemravnost v básni je dovoleným předmětem, pokud se v básnickém celku rozplyne. To však není možno, věnováno-li jí mnoho pozornosti a se zvláštní zálibou, neboť to značí, že ona zvítězila. V životě, v jednotlivých případech, ovšem často vítězí, ale v rozumném, výsledním názoru lidském, jež básně má provéstí a ve vniimateli vzbuditi, nemá a nemůže zvítěziti nikdy.

I tu chybují mravouční spisovatelé. Povídka plná vražd, loupeží atd.: na konec přikvapí deus ex machina a všechny dareby potrestá spravedlivost vítězí. Ano vítězí, ale pro mravnost je to vítězství Pyrrovo, neboť mysl rozbourána nečistými, krvavými obrazy, na kterouž bouří působí konečný obrat jen jako kapka oleje na vlnu. Pro ten okamžik si čtenář ovšem spokojeně oddechne, účinek chvilkový je snad příznivý; ale trvalejší účinek z celého obrazu je spíše nepříznivý.

Rozumí se samo sebou tedy, že volba námětu nemravných (ovšem jen pokud jsou částmi celku básnického, nikoli celkem samým, neboť toho schvalovati nelze nikdy) má býti spíše obmezována než rozšiřována, t. j. místo, které v básních zaujímají, má býti spíše súzováno než rozšiřováno.

Ale nepozbude pak básnictví životnosti? Vždyť život tak málo dobrého ukazuje! Je to jen z části pravda. Záleží mnoho na tom, jak se kdo na život dívá. Nechci nikomu ubližovati, ale básnický stav celkem neosvědčuje nejlepších známek své mravní úrovně, když ve světě vidí tak málo dobrého; zdát se mi naopak, že proto nemá smyslu.

Zmínil jsem se o světle a stínu. Čtnost osvědčuje velikost svou také bojem. A k bojům má tolik příležitostí, vnitř i vně. Nezdá se, že by básníci k tomuto v pravdě křesťanskému realismu života byli dosti spravedliví, neboť jim bývá milejší pokušení než odpor, lidštější porážka než vítězství; ba i pokání, které znamená aspoň nějaké vítězství, bývá jim k posměchu.

Není to zušlechťující, na štěstí však není to ani venkoncem pravdivé.

Není to pak ani příznivým svědectvím pozorovací schopnosti a pile. Básničtí empirikové a analytíkové společnosti lidské upozorňování často, že etnost není tak nápadná, jako neřest. Avšak oni mají též obyčejnou slabost, že raději pracují pohodlněji. Analýse jejich chce býti hluboká, zatím však je to roztepávání do široka, rozšlapování toho, co leží na povrchu.

Pravidla určitého o mravnosti v básnictví a priori stanoviti nelze. Lépe zajisté pocítujeme v dílech již hotových, pokud šetřeno či nešetřeno mravnosti a slušnosti, než bychom dovedli určití povšechným pravidlem.

Nematiž nikoho, že i nejlepší básníci napsali věci, které i v poměru k ostatnímu celku ostávají povážlivými. Není to nikterak důkazem, že by to bylo vůbec někdy oprávněno aneb dokonce, že to tenkrát a tenkrát bylo oprávněno, nyní však, že se požadavky mravnosti změnily.

Co se prvního týče, nezapomínejme, že každé dílo lidské jest nedokonalé: arcibáseň, jak pověděno, ještě nenapsána a nikdy napsána nebude. I veleduchové podřimují.

Co do druhé okolnosti nesmíme tak rychle přizvukovati oblíbené nauce o změně mravních názoru, jakoby doba, národnost, podnebí atd. tolik na ně působily, že sotva co trvalého a nezměnného v nich znamenati. Mravní nauky, nehledíme-li k věcem podřízeným anebo k výstřelkům umělým, se tak tuze nemění. Život, pokud jej známe, se ovšem i v této stránce mravní velice měnil; ale nezapomínejme, že mravnost jest zákonem, nikoli dějepísem. Dějiny se velice často od mravnosti odehlyovaly. A dejme tomu také konečně, že mnozí si měnili též mravní názory — změny názoru mravních nebývaly tak obecně, jako snad změny mravu.

Ríká se, že báseň je věrným obrazem doby, že je to document humain příslušného okolí. I kdyby to pravda bylo, přesvědčili bychom se snadno z dějin básnictví, že mravní názory jeho stojí celkem nad současným životem mnohem pevněji, než se za to

mívá; i mravní úpadek v básnictví pak mívá proti sobě proud protivný. A při tom všem nebývá básnictví obrazem společnosti celé. Podle jisté klasifikace ovšem začíná člověk teprve při vyšších šaržích, a umění prý jest aristokratické, ale když nebývalo dříve zvykem desavouovati hlasatele člověčenstva, tedy třeba na to aspoň nyní upozorniti, že básnictví nebývalo a sotva kdy bude věrným obrazem celé doby.

Z poesie klasické na př. lze nevýslovnou schát-ralost současného života sotva vytušiti. Kolik rozmanitých období prodělala vzdělanost ve společnosti křesťanské, je známo a stejně známo je, kterak básnictví častěji stávalo se mluvčím nevázanosti mravní, prostou-pivší veškerý vrstvy společnosti té. Veškerý? Opravdu veškerý? ale což, vždyť mravouka křesťanská se ne-měnila, neb, řekněme to moderněji, názory mravní se neměnily, leč jen že se srážely v určitou formu! Vě-decká soustava jejich asi od 13. století jest pevná a nezměnná. A ona není ničím jiným než výrazem křesťanského přesvědčení a svědomí! Je tedy možno, aby celá společnost křesťanská byla změnila svoje ži-votní názory a smýšlela tak, jak nevázanost některých tříd se ukázovala? Snad to byly i třídy nejpřednější. Nic neškodí! Neškodí ani připomněti sobě opět, že vzdělanost sama ani nevzdělanost nepojišťuje mrav-nosti, a také to, že rozkvět umění nesouvisí nutně s rozkvětem mravnosti, již může i škoditi, byť i samo nebylo nemravné, a že bez mravních zásad šlo úpadku svému vstříc, jak u renaissance vidíme.

Ostatně i v té nevázanosti doby právě zmíněné pozorujeme značný rozdíl od doby naší, v níž se ne-mravnost nejednou povyšuje na princip, na pravidlo životní. «Hrdinové» tehdejšího pokleslého života i bás-nictví bývali velicí v hřešení, ale též v pokání. Ve svědomí etnost ostávala etností, hřích hříchem. Roz-umí se samo sebou, že bylo výjimek přemnoho, ale celkem lze, tuším, dobu tu tak charakterisovati. Bás-nictví, libůstka vyšší společnosti, zobrazuje mnoho ne-příznivých stránek jejich, avšak to nejen souhlasně, nýbrž také káravě nebo posměšně. Nad to pak stáli tu vždy ještě hlasatelé a strážcové mravnosti křesťanské.

kteří řídili svědomí mnohých, tak že u převážné části zůstávalo přece jen černé černým a bílé bílým. Myslím, že i tehda, jako vždy jindy, bojovala theorie s praxí a dokud bojovala, a také často vítězně bojovala, potud nelze mluvit o obecné změně názorů mravních.

Nemyslím, že by se literaturou, zvláště tedy básnictvím obecnost docela správně měřila, neboť básnictví podává přece jen obraz části života, tedy obraz kusý. Již básník sám náleží celou bytostí svou určité společnosti, určitému směru, jehožto zrakem na život pohlíží. I kdyby sebe bedlivěji pronikal nejhlubší tišiny života, pro dojem potřebuje přece zjevů nových a zjevů nápadných. Ve mravním životě pak jen výstřednosti bývají nápadné, pravidelnost je skromná a nelákavá. Básnictví sice je květem na stromě duševního života národního, jak se říkává, je tedy ozdobou jeho a snad také trochu zevnějším znakem, po kterém jej lze poznati a rozeznati, ale není úplně spolehlivým měřítkem hodnoty jeho. Strom ten srovnal bych s rostlinami, jejichž hodnota vlastní není v květu, nýbrž v plodu, a to nevznikajícím z květu. A tak se může státi, že přidělají se na strom života národního květy jinorodé neb i umělé, kdežto vniterná cena jeho jest jinde.

Důkazů z přítomnosti, která zajisté mravně není právě nejutěšenější, netřeba hromaditi. Francouzská belletrie je vlastně pařížskou. Naše podle ní je taktéž více městskou, neboť v životě „vzdělaném“, městském je více neřestných námětů, které dráždí, jsouce uhlazenější a raffinovanější.

Nebudíž společnost nikterak omlouvána, avšak nebudíž také činěna horší než je. A takž dvojí duvod velí, obmezovati volbu námětů neřestných co nejvíce: jednak aby nebyla společnost lidská neprávem líčena horší než celkem jest, jednak a o to nám hlavně jde aby se právě tím nestávala ještě horší než je. Nežádáme-li po básnictví, aby lidi mravně polepšovalo tof náleží mravoučné theorii a praxi smíme tím více se brániti proti tomu, aby je kazilo. Dovede-li toho, aby zábavným, slastným požitkem lidí zušlechťovalo, city mravně dovolené v nich budilo a pěstilo, učinilo dosti. Živí-li však přímo, úmyslně, aneb nepřimo, nějak

sympathickým líčením neřestí, v lidech city nedovolené, jest nemravné, jest pohoršením, které všemožně má býti potlačováno, i kdyby sebe větší sláva neb zisk z něho pocházel. Tak praví křesťanská mravouka.

Ale není tím boycottována skoro větší část belletrie? Snad, možná, ale vždyť nebude toliká škoda! Ba naopak bude velice dobře, když bezcenné belletrie ubude co nejvíce. Dobro obecné jenom získá, nebude-li ani tolik výroby ani tolik spotřeby. Poesie tím pak neutrpí pranic, ba rovněž jen získá. Co lidé lidmi budou, vždy najde se dosti těch, kteří v ní tvůrčí sílu svou budou zkoušeti a osvědčovati. Ovšem měli by býti pamětlivi, že průprava a zkouška nenáleží před veřejnost, a vystupovati jen s něčím dovršeným. Nejsou-li pak s to, aby tu něco platného vykonali, poslouží sobě i druhým lépe, když se závčas obrátí k něčemu přiměřenějšímu.

S druhé strany pak také bude vždy dosti těch, kteří rádi se pokochají ve skutečné poesii, která dojíká a povznáší. A bohatství látky? To jest buďto nevyčerpateľné aneb již dávno vyčerpáno, jak kdo chce. Originalnosti je v té věci poměrně velmi málo; tajemství její vězí více v úpravě látky. Kdo mermomocí vidí hlavní požadavek poetičnosti v originalnosti látky, je škůdcem poesie, ať je to básník nebo čtenář, neboť podporuje tékavost a shánku po dráždění, která nepřije klidnému, slastnému požitku. I bez nemravností poskytne život duševný a společenský látky dost. Kdo jí nevidí, nemá opravdového vážného zájmu pro citové potřeby člověka i nezaslouží tedy býti jeho mluvčím a věštcem.

Co do volby látky a pravdivosti připomeňme si a srovnajme ještě zprávy ze soudní síně. Nic zajisté nevdá, vypravovati příběhy ty věrně, jak se staly; vždyť je to pravda, je to již vůbec známo, nikomu se tím na cti neublíží. A přece jsou tu nějaké jemné meze, kde dovolenost přestává a nemravnost začíná.

Nevím, je-li pouhým vtípem, že lupiči také v kriminalních zprávách studují své řemeslo. Kdyby tomu tak bylo, zajisté by nebylo radno zprávy takové uveřejňovati. A přece samo o sobě v tom není nic

nemravného; vždyť je zcela dovoleno diviti se a přisvědčovati obratnosti kousku sebe darebáčtějšího. A nemyslím ani takového případu, že by zpravodaj sám skutek schvaloval.

V jiných případech, na př. krvavých, má se věc podobně, ač s nějakým rozdílem. Podrobné líčení krvavých scen buďto odpuzuje aneb otupuje, a proto láká. V prvním případě jest účinek mimovolně »mravný«, v druhém nemravný. Na kom to záleží? Každý řekne, že na čtenáři, ale myslím, že trochu také na zpravodaji, který beze vsí potřeby takové věci rozestírá a obyčejně také dráždivým slohem předkládá. Vždyť potřeba toho v novinách není a dobro odtud žádné vzejíti nemůže.

Rádi si spisovatelé pochutnávají též na frivolnostech ve věcech náboženských, na rouhavých řečech a pod. Účinek může býti opět dvojitý: zbožného to urazí a odpudí, lhostejného přiláká. Značný rozdíl je v tom, že předměty tyto obracejí se více k rozumu nežli předešle jmenované a proto zde není onoho instinktivního odporu proti nepřislušnostem, jako v případě předešlém.

Konečně pak zprávy o zločinech pohlavních jak bývají zábavné a jak bývají hltány! Snad je všechno pravda, co se tu vypravuje, a přece zprávy ty často překročují meze dovoleného, stávajíce se nemravnými a mravnosti škodlivými.

A přece ve všech těch případech je řeč o zločinech a zločincích, tedy o něčem, co již předem se vystavuje soudu jako nepřislušnost! Zpravodaj sám skutku neschvaluje: buď jej pouze suše vypravuje aneb s jakousi pochoutkou humoristicky neb sentimentálně jej vylučuje. Ani v tomto druhém případě zajisté nemíní vzbuditi souhlasu se zločinem a zločincem, nýbrž snad jen soucit a odpuštění, neb dokonce jen zájem pro svou zpravodajskou obratnost. (Mimoходом řečeno, stává se v tomto druhém případě již belletristou!)

Soudní vyšetřování poskytuje mnoho látky k tak řečené motivaci skutků, ukazujíc, pokud obviněný vinen či nevinen. Skryté záhyby duše se tu ovšem

odhalují jenom z části. Lidský soud sotva kdy může býti zcela spravedlivý.

Jaký význam tedy mají takovéto obšírné zprávy soudní? Jak známo, bylo již častěji ustanoveno, aby se tak zevrubně neuveřejňovaly; ale touha po sensaci byla vždy silnější. Dejme tomu, že jde o proces, týkající se celých společností, jako bývaly na př. pověstné procesy s našimi buditeli národními, nebo jak nyní bývají sensační procesy majetkové, tiskové a pod. «Z ohledu na veřejnou mravopoeestnost» bývá z jistých přelíčení veřejnost vyloučena. Proč v jiných případech není vyloučena? V procesech vlasteneckých si myslím kde kdo přeje, aby vyloučena nebyla. Proč? Působí to snad na rozsudek? Možná, ale pak tedy se předpokládá, že soud jinak není nestranný, a kazí se právní cit veřejnosti. Anebo proto, že veřejnost chce znáti důvody a protidůvody rozsudku? Snad, ale bezpochyby hlavně proto, aby národního mučenníka soudem svým osvobodila a nepříznivý soud odsoudila. Pokud to — ať o jiných polmutkách pomlčím — právnímu citu prospívá či škodí, nebudiž tu rozhodováno; příkladem tím budiž jenom naznačeno, kterak soudní zprávy, ve kterých mravopoeestnost občanská neb soukromá přichází na přetřes, obracejí se k soudnosti, ale také k sympathii neb antipathii čtenářstva.

Rekněme napřed, že se obracejí k soudnosti obecnstva. Poroty na př. zastupují, jak známo, «hlas lidu

hlas Boží.» Ovšem, tu je vědomí soudcovské, vědomí veřejné zodpovědnosti, kteréž vědomí více méně potlačuje sympathii a antipathii. U širšího obecnstva vědomí toho není, a pře ho buď nezajímá aneb je zajímá theoreticky, na př. právníky, psychology atd. aneb konečně zajímá jen zajímavý příběh, podrobnosti, zločinného skutku. Zločinci jsme konečně všichni před milým Pánem Bohem a před svým svědomím, a nejsme-li pokrytci, nelze nám ve zločinci nespatiřovati něco z vlastní hříšnosti. Příběhy soudní mohly by člověku býti jako «memento», ale bývají mu, jak on již jest, spíše omluvou, že není sám, aneb ještě častěji útěchou, že je lepší než ten koho chytli. Připojíme-li k tomu, že pouhé podezření a obvinění mezi lidmi

tolik rozhoduje, uznáme, že ani příznivý rozsudek neposlouží valně pověsti toho, kdo v obecenstvu roztroušen jako obviněný.

Takto mravnosti zprávy soudní valně neposlouží. Nelišili jsme dosud zločinů t. j. politických, rozumějme čistě politických a zločinů mravních. V naší záležitosti jest rozdíl ten velmi důležitý. Ony přestupky, dotýkající se zevnějších zákonných vztahů občanské společnosti, vztahů to změnných a často libovolných, souvisejí s mravností osobní jen prostředně a nepřímou. Tu jest asi slušno a spravedливо, aby společnost o projednávání jejich zvěděla, neboť jde tu buď o hájení neb nápravu veřejných poměru. Zločiny mravní soukromé uveřejňování takového nevymáhají, nýbrž naopak, myslím, je zakazují.

Nedovolávám se při tom na přirozené a křesťanské právo, jaké i zločince má na dobrou pověst, neboť ono značně utrpělo již tím samým, že se zločince zmocnila veřejná moc. Pravím, že značně utrpělo, ne docela: vždyť až jen jednu okolnost uvedu známe dobře ty nešťastné existence, kterým by soudní trest nebyl nikdy tak uškodil, jako jim uškodila zločinná pověst, a humannost novin našich je velice pochybná, když jednak přelíčení soudní roztrušují, jednak však s líčeným rozhořčením předsudky obecenstva proti postiženým osobám odsuzují. Netroufám si již ani užiti v tomto smyslu slov Apoštolových (Efes. 5. 3), aby smilstvo a všeliká nečistota neb lakomství atd. nebylo mezi křesťany ani jmenováno a vykládáno. — nýbrž hlavně z toho důvodu pokládám mnohé z takových zpráv za nemravné, že častým a podrobným líčením zločinu, zvláště nakažlivých, jako jest frivolnost v náboženských nebo pohlavních věcech, porušuje se jemnocit a odpor proti zločinu, čtenář mu uvyká a baví se jím, zvláště když sám zpravodaj zábavně o něm píše.

Ani zde konečně nelze dopodrobna stanoviti, jakou měrou dovoleno o předmětech takových psáti, ale zajisté každý lidumil přisvědčí pravidlu, aby se kriminální zprávy psaly co nejstručněji a co nejstřízlivěji.

Ve zprávách takových podává se skutečnost, život, a přece působí na obrazivost a na život neblaze. Tím

více třeba se neblahých účinků báti u poesie, do jejíhož obsahu se ponořujeme se zálibou a požitkem. Protož, ať shrneme výsledky dosavadního šetření, básnické dílo, nechce-li sloužit nemravným, nesmí nikdy líčiti neřest jako dovolenou. A to by se stalo, kdyby básník I. přímo a výslovně zločin psal, schvaloval neb omlouval;

2. nedostatečným odůvodněním přičetnost a vinu stíral;

3. zbytečným prodléváním u neřestných předmětu nepřímou svou nebo čtenářovu sympathii k nim osvědčoval a budil.

1. Spisovatel vypravuje na př. lživé věci o historických osobách neb ústavech, k čemuž náleží též hanobení osob a stavů, které k blahodárnému působení ve společnosti potřebují jakési úcty a šetrnosti, tak že společnost sama je proti sobě, když jejich snad ojedinelé vady v belletristických dílech jaksi zpovšechňuje, a stav tím pohrdání vydává. Nejde mi tu o výsadu stavovskou, nýbrž o obecné dobro. Nikdo rozumný nebude pohoršlivých příběhův o učitelích dávati mládeži, protož *ceteris paribus* neměly by se podobné věci o kněžích dávati lidu.

Anebo spisovatel na př. oslavuje vědomou a svěvolnou samovraždu, souboj, volnou lásku atd. atd. jakožto vymoženosti, bezvýminečný odpor poddaných aneb krutovládu silnějších atd. atd. jako nové stadium společenského vývoje. Anebo přednáší nevěru, neznaobozství atd.

Toto pak může hlásati sám výslovně anebo svými hlavními hrdinami, po nichž vidíme, že v nich mluví sám. Není tím řečeno, že hlavní rek pokaždé mluví za básníka, ale stejně nepravdivo jest, že básník vždy jen předvádí objektivnost, a že nemůže za názory postav svých odpovídati. Ze slohu a celého rázu dobře se vycítí, kde mluví básník a kde osobnost cizí. Nemíním tu chybných případů, že básník nepřirozeně a násilně ukládá postavám řeči a skutky, se které nejsou; toť tendence naprosto neumělecká, a jde-li o něco nemravného, tím hanebnější. Ale myslím jakýsi skrytý souhlas, který spisovatel do řeči a skutků svých reků vkládá, tak že v nich mluví on; a souhlas ten

ještě se liší od pouhé umělecké sympathie a zájmu, kterým spisovatel vylicuje i lidi svým osobním názorům zcela protivně, ale jakožto působivá individua zajímavé. Ostatně v každém rekoví jest něco z básníka; i záleží na tom, zdali básník to pronáší se souhlasem neb odporem (byť i sebe více utajeným mezi řádky, posuňky a slovy), aby to jemu přičteno býti mohlo.

S tím souvisí to domnělé křesťanské vysvětlování a omlouvání zločinnosti. Hlavní úlohu hraje tu zápor svobodné vůle. Tu již třeba moderním spisovatelům říci, že kdo prostě zapírá svobodu vůle, přestává býti křesťanem. Všechna díla tedy, která zosnována jsou na tomto bludu, jsou nemravná. Jestliť nemoc, vášeň, naruživost, bída, bolest atd. atd., to všechno zmírňuje přičetnost, t. j. překáží aneb dokonce ničí úkon svobodné vůle; ale v pravidelných poměrech člověk je svoboděn, a proto sváděti darebnosti na nutnost, jest nemravné.

Za nemravné tedy také pokládám rozborý (domněle vědecké), které v přímých důsledcích přičí se mravnímu zákonu, jako na př. „boj o život“ u člověka. Neříkej nikdo, že je to pravda, a pravda nade všecko! V té věci souhlasím s Rousseauem, který prý dí Emilovi: Říkají, že pravda nemůže škoditi, ale právě tím, že nauky jejich jsou škodlivy, ukazují, že pravdy nemají!

2. Vada tato z části obsažena v první. Materialistní a pozitivistní smýšlení doby, kteréž nalézá obhájce také u některých vědců pochybné ceny, zvláště v pozitivistní škole kriminalistů (Lombroso se svým typem zločince, Ferri atd.), potom přemrštěné nadsazování nauky o prostředí (milieu), ve kterém člověk žije, stírá v básních pomalu veškeren rozdíl mezi dobrým a zlým, mezi dovoleným a nedovoleným. Vždyť analysami a pathologickým pitváním dovedou belletristé člověka až tam, že by ničemu omluvil a zástupce pravdy a práva odsoudil za necitu a netvora.

Nejde tu ovšem o člověka, s nímž konečně třeba vždy míti soustrast, i když jej trestáme. Ale jde o to, že se přičetnost a úsudek mravní zrovna vzhůru nohama převrací. S tím souvisí také, jak nespravedlivě se při-

četnost rozděluje. Prohnaný zločinec je nepřičetný, nemůže za to, neboť typ, okolnosti, společnost atd. jej učinila darebou, je slovem ubožák, těžká obžaloba božstva, společnosti a kdo ví koho ještě, je tvor hodný nejhlubší soustrasti. Vedle toho je poctivec, zbožný a mravný; tu najednou bída i strast dolehne naň, zapomeno se — ejhle, skrytý zločinec, pokrytec atd. Neupírám konečně, že pod zevnější zbožností bývá někdy mnoho špatnosti, ale ty analýze nynější, kterými zvláště zbožné postavy bývají v tajných nemravnostech odhadovány jakožto vyvrhelové, jsou asi z velké části projevem špatně tajeného vzteku, že nejsou všichni lidé ještě v bahně. Vždyť konečně myslím, že ceteris paribus ještě výše stojí člověk, který se nábožnosti nespustil a přece někdy klesne a za to se stydí, toho lituje nežli kdo náboženství vůbec nemá a beze studu hřeší. Nemýlím-li se, má i taktó býti význam náboženství diskreditován za pouhé pokrytectví; proto také se vychvaluje t. ř. upřímnost, totiž neurvalost darebů naproti pokrytecké prý ostýchavosti těch, kteří v neřesti ještě nevězí i s hlavou.

3. Třetí případ bývá velmi častý. Je také velmi svůdné, ze samého mravného zápalu a v umravňovací snaze probírat i se hezky důkladně všemi podrobnostmi neřesti a neřestných těl, jak Francouzi činí. Tam se to znamenitě osvědčilo. Lidé celého světa hltají mravolichné obrázky pařížské, hovice zajisté úmyslu spisovatelu, společnost mravně obroditi. Že však se žádný z takových čtenářů neobrodí sám, nýbrž naopak svou mravní rozhořčenost ukáží čtením takovýchto reformních děl, ostává společnost táž, ba ani to ne, nýbrž kazí se.

Tak se od hříchu neodvrací! Spisovatelé a čtenáři kteří myslí, že hodně křiklavým vyliččením neřesti, třeba i jakožto neřesti a ohavnosti, se ona léčí, jsou buďto zpozdilí nebo pokrytci. Kazatel a karatel zajisté je v okolnostech mnohem vážnějších a přísnějších, jež ruší mnohem více lákavou stránku neřesti, a přece ne tak snadno chopí se onoho prostředku, aby názorně líčil hřích sám, na př. rouhavé řeči, oplzlé skutky atd.

Kterakž pak chce básník, jemuž o to jde, aby předmět byl pročitěn, proniknouti kalem a nepotřísniti se?

Nebudíž namítáno, že básníci takto reformovati nechtí, že jen podávají době zrcadlo, ať se dále děje co chce.

Proti tomu lze uvéstí výroky samých spisovatelů, kteří výslovně vydávají takováto díla za reformní. Jak bláhové to naděje, ukázáno již s dostatek.

Avšak ani kdyby toho nebylo, není způsob ten oprávněn. Křesťanská mravouka nazývá hříchem, prodlévati bez potřeby ve špatných představách a myšlenkách, jest-li tu nebezpečí souhlasu a záliby. Při díle básnickém jest nebezpečí to průměrně skoro vždycky, neboť čtenáři, jichž by se to ještě nebylo již tklo, jsou v nepoměrné menšině.

A pak chcete-li, smějte se — jak pak ten spisovatel to všecko tak dobře zná? Buďto vše sám prožil, a pak věru by se raději měl stydětí a činiti pokání. Aneb konal o tom jen studia, sám jako nadělověk jsa chladný a nezloinný (kdo chceš, věř!); avšak nezdá se vám, že takováto studia jsou mravně též trochu povážlivá, nemají-li za účel nic jiného, než belletrii pochýbné ceny? Lékař, statistik, sociolog atd. bude se věci těch dotýkati co nejhruběji, beze všeho citlivůstkářství; básník tak činiti nemůže, a takž sám vydává mravnost nitra svého v nebezpečí a jiné kazí. A kdyby k básnickému povolání náležela již taková mravní vyžilost a otupělost, že by spisovatel v neřestech sebe nakažlivějších mohl bez pokušení a hříšného rozdráždění tančiti jako kejklíř mezi meči, a pytvati neřesti lidské, jak anatom mrtvolý, pak by povolání to co ipso bylo věci nanejvýš nemravnou. Sebe stkvělejší rozborý básnické nemohou ospravedlniti ani jediného hříchu, jehož byly nezbytnou příčinou. A kdyby bez toho nemohlo umění býti, bylo by svatou povinností člověka, umění se vzdáti, aby mravnost a nevinnost duše zachránil. Tak by mluvila mravouka křesťanská, kdyby toho bylo potřebí.

Ale není. Opravdový básník bude opovrhovati laicným dráždidlem blasfemií, nahých údů, pohlavních záchvatů. Citové vzrušení, z něhož báseň vzniká a které

způsobuje, stojí také pod zákonem mravním, a tedy bude básníkovi záležeti na tom, aby jen mravné city vyvolával. Nebude tedy při špatnosti prodlévati k vůli ní samé, jako by si v ní liboval, nýbrž jen tolik, kolik žádá celek. Bude to stín vedle světla. Nebude tedy líčiti neřest svůdně, nýbrž jen jakožto svudnou, zlou a nebezpečnou. To jest umělecká objektivnost, pohlížeti na věci, jak zaslouží, a tak je také podávati: básnická duše tedy nebude na neřest pohlížeti očima chtivýma a v jiných chtivost buditi, nýbrž očima soucitu a lítosti s lidmi, kterými neřest vládne. Nebude tak prodlévati při špatnosti samé, jako při neblahých příčinách a následcích jejích na člověku. Platí tu: pověz mi, o čem rád vyprávíš, a povím ti, jaký jsi.

Tolik asi by řekla mravouka křesťanská o mravnosti a nemravnosti v básni. Esthetika nenamítá pranic, a kdyby namítala, bude to nesprávné. Onať vrchní instancí není, neboť zákony její jen potud jsou platné, pokud rozumnosti a mravnosti neodporují. Ale ona skutečně nic nenamítá, neboť i ona učí, že básněn budí libé city, libé pak po lidsku mohou býti jen ty, které jsou lidské, člověka důstojné. »V bahně našli jsme se oba.« jest o některých spisovatelích i čtenářích pěkně řečeno, takto se nám to i líbí, ale stav sám člověku se libiti nemůže, nechce-li se státi těm dvěma roven.

Ani opačné doklady z nejslavnějších básní nedokazují nic jiného, než co tu již opakováno, že totiž i nejlepší dílo rukou lidských má své vady.

Avšak, prodleli jsme u tohoto předmětu trochu déle. Čeho nelze ukázati jediným pravidlem, snažil jsem se objasniti s různých stránek. Zodpovědnost spisovatelova jest veliká, neboť jednak sám dopouští se hříchu nemravným citěním a psaním, jednak kazí druhé, tak že hřích jeho roste do nekonečna: kdo je příčinou příčiny, je také příčinou účinku. Má-li nadaný spisovatel trochu svědomí a pováží-li, co zlého způsobil moha způsobiti tolik dobrého, zajisté by užasl nad ohromnou vinou svojí, kdyby se mu chtělo trochu o věci přemýšleti. O tematě tomto bylo by dosti řeči, ale nechci již takovými prosaickými věcmi zdržovati,

abych irritabile genus básnické na sebe docela nepopudil.

Přibližně pak stanovena sudidla, dle nichžto kritika bývá nucena zjistiti nemravnost v díle básnickém.

To vše platí o díle samém a o básníkovi. Nyní slovíčko o čtenáři.

Mravní zodpovědnost čtenářova.

Mezi básníkem a čtenářem je vzájemnost. Někteří pěvci toho sice nepřipouštějí, majíce za to, že krása by zůstala krásou, i kdyby jí nikdo nevnímal, a tedy že jim může býti stejno, zda písním jejich kdo naslouchá či ne. Škoda, že nakladatelé jejich nemají také tak povznešených názorův o poesii! Obyčejní básníci snaží se, co sami mají na srdci, sdělití též jiným a stejné ohlasy v nich probudití, jak v duši jejich zaznívaly. Jen k těmto obracejí se následující řádky.

Naznačeno již, kterak se vychovatelství chová k četbě básnické (str. 31.). Volba knih, nejdůvěrnějších to družek člověka, nemůže býti dosti pečlivá. Kdo ji má činiti? Zajisté napřed vychovatel. Ale ne on jediný. Výchov záleží také v tom, aby odchovanec uměl a chtěl také sám správně voliti.

«U měl a chtěl!» Prvé jest úkonem vzdělanosti a vkusu, druhé jest úkonem mravní síly. O tuto stránku nám tu hlavně jde. Nebudeme zajisté daleko od pravdy, stanovíme-li pravidlo mravouky křesťanské: »nečtěte špatných knih, nebudou psány!« Měli jsme sice totéž říci spisovatelům: »nepište špatných knih, nebudou čteny!«, a bylo by to vlastně potřebnější a také přirozenější. Ale poněvadž spisovatelé neradi se nechávají poutati něčím vyšším, tedy upuštěno od výstrahy té, aby nedávali pohoršení. Čtenářům však to třeba říci tím důtklivěji.

Jak to ale provéstí? Není jiné cesty, nežli sesílení zbožnosti a mravnosti vůbec. Hřeší a velice hřeší, kdo

pohoršlivě píše, hřeší však také, kdo čte věci jemu pohoršlivé. A nemá-li hřích býti, tedy začni každý sám u sebe: nečti a nekupuj (NB!) knih, jež by mravnosti tvé byly na ujmu, jež by tě činily horším, jež by v tobě působily souhlas neb zálibu ve zlém.

Myslím, že není třeba dlouho dokazovati, jak důležitá jest věc tato. Ba z uvedeného důvodu, že pyšní umělci sotva se nechají příkazy mravouky vésti, pokládám prostředek ten za nejdůležitější ze všech. Povázíme-li, co knihkupci dosvědčují, že na př. Zolovy hnusné spisy šly u nás nejlépe na odbyt mezi něžným pohlavím, svobodným i vdaným, nebudeme o mravní úrovni slečen a paniček našich dlouho na pochybách a nebudeme také ani dost málo v nejistotě, co to pro život národa znamená.

Zvyšovati mravní sílu třeba však dvojím způsobem: jednak třeba vůbec buditi úctu a lásku ke ctnosti a ve ctnosti cvičiti a naopak buditi ošklivost a nenávisť hříchu a hříchu vzdalovati; jednak však třeba také soudnost utužovati pro život a seznamovati v čas se životem skutečným a připravovati na nebezpečí jeho. Tamto je třeba cvičiti v opravdové, vážné zbožnosti, v ovládnání vášní a náklonností, zde pak třeba rozumně otvírati pohled do skutečných poměrů života, do jeho potřeb, do jeho strastí a slastí, zvláště do jeho povinností.

V naší věci má se tím docíliti toho, aby potlačena byla shánka po četbě dráždivé a nemravné, ale také aby překonána byla přepjatá upejpavost. Proti četbě nemravné třeba vychovatelům vystupovati co nejrozhodněji, ale nejen přímým odsuzováním, které mnohdy jen ještě dráždí a láká, nýbrž také nepřímým obrněním proti ní. Velice osudný jest naznačený již dvojí loket, jímž se díla básnická měří. Kritiku musí pronikati vědomí, že esthetika bez moralky aspoň filosofické, přirozené, jest kusá. Je tedy zhola nesprávné, říkati: báseň tato jest básnickým veledílem, ale jest nemravná. Nic, v žádném oboru, není prostě veliké, co jest nemravné. A když ostatně jest báseň nezávadná, platí úsudek: cenná báseň tam a tam je špatná. Ona obojetná methoda právě zavinila, že i roz-

umové posuzování »malé zloděje větší, velké propouští, t. j. že kritika se pozastavuje nad věmi, které daleko nejsou tak zhoubné jako soustavné znemravňování skrze umění. Pryč s veškerým slepým kultem!

To platí pro každého vychovatele i chovance, i kdo pozitivní mravouky nepřijímá.

Křesťan nad to má si býti vědom, že pěstuje-li četbu nemravnou, hřeší více způsoby. Jednak vydává se svévolně v nebezpečnoství hříchu, což již jest hříchem, aneb dokonce ve hříchu si libuje. Jednak účastní se cizího hříchu, an buďto knihy nemravné kupuje, šíří a podporuje, aneb aspoň poptávkou po nich jiné v oblibě jejich utvrzuje, ke čtení jejich navádí a pod.

S druhé strany však třeba také třibiti soudnost mravní a potlačovati citlivůstkářství, jež by vedlo ke stydlivosti přemrštěné, t. j. pruderii a k pokrytectví. Něco z toho již naznačeno, že totiž nemá život býti zaměňován s básní a vůbec že básnická četba nemá býti příliš pěstována.

Mravokárci s trpkostí poukazují na to, kterak přemrštěný esthetismus při výchově, zvláště ženském, vede k pokrytectví, které veřejně se štítí každého »prosaického«^o názvu, nad spisy zdravého realismu padá do mdlob, ale potají četbou i skutkem hýří. Že někdy i vychovatelské úřady bývají tak »útlocitné«^o (srv. spisy Kosmákovy!), je skoro nepochopitelné, ale tím stává se pochopitelné, že studenti naši hltají za to tajně spisy nejhanebnější.

Není třeba vzbuzovati zkušenost předčasně, ale zkušenost pozdní bývá tím horší. Víím, že se to snadno tak povídá, ale nesnadno provádí. Jde mi ostatně jen o to, abych znova upozornil na potřebu zbožnosti, živé, účinné zbožnosti, která v život přechází; bude-li tak obrněna, ani život ani životně pravdivá, mravná četba neuškodí, nemravná pak odpudí.

Na konec všimněme si ještě podrobněji rozdílů mezi čtenáři, rozdílů co do věku, co do vzdělání atd.

Nejtajnější jest ovšem rozdíl osobní povahy, vznětlivosti a náchylnosti. Zde rozhoduje u každého svědomitost, aby zanechal četby, která mysl jeho po-

horšuje a poskvřňuje; svědomitosti takové jest nezbytně potřebí, jinak ostatní prostředky nepomohou.

Tím však nepřisvědčuji úplna aplikaci, jakou činí někteří ze známého: *castis omnia casta* — že totiž čistotný se žádnou nečistotou nepohorší. Nikoliv! Jsou věci, které v dílech básnických psáti zapovídá mravní zákon naprosto, ať by se jimi kdo pohoršil nebo ne. Jsou však jiné věci, kterých nemravnými nazvati nelze, které však přece slabým myslím jsou k úrazu, na př. v čistotnosti, v nábožnosti; slabou myslí rozumím tu jakousi nedobrou disposici. Mravní zákon zajisté v jistých případech zavazuje rozhodně vyhnouti se nebezpečí; *in fuga salus!* Nemluv nikdo o nezbytné zkušenosti a otrlosti. Sednouti si do útulné vinárny ke sklenici chutné révoviny jest nejnevinnější věc pod sluncem. A přece rozumný člověk netouží tu po otrlosti!

To tedy třeba vyříditi každému se svým svědomím, jehož útlost a správnost potřebí bedlivě pěstiti.

Věk dělí jako všechno zaměstnání, tak také četbu nejvíce. Žel, že propast mezi knihami pro mládež a pro dospělé tolik se rozestupuje a následkem toho tolik čtenářů s oné strany na tuto předčasně přebíhá! «Rodinná» četba vešla v posměch, a děti prý již také není. Nezastávám se četby rodinné, pokud jest jednotvárná, strojeně dokonalá, pokrytecká, ale zastávám se jí rozhodně, pokud jest upřímně prostá a mravná, mravně opravdová. Že celá literatura taková býti nemůže, aby se vše hodilo mládeži i dospělým, jest samozřejmo. Ale jest zase jen konventionální lži, kterou provozují potírači lži takových, hlásají-li, že básnictví povinně říci «celou pravdu», ať má na mysli lidi dospělé neb skoro již dospělé. Vždyť přece každý ví s dostatek, že z těch »dospělých« básníkům, kteří často sami dospěli nebývají, o jejich revelace málo kdo stojí, a že právě mládež bývá ve zvědavosti své obětí jejich nesvědomitosti. I zde jest předně pravidlo, že nemravně nemá býti psáno nikomu a nikým, dále že choulostivé věci v té neb oné příčině mají býti v dílech básnických spíše obmezovány než rozšiřovány, aby díla hodila se dospělým i dospívajícím, že však

konečně potřebí opět pečlivého výchovu a návodu a bedlivého dozoru, jako v životě, aby mládež předčasně jednostranností básnickou nebyla poučována a sváděna věcmi, o kterých ji má poučiti rozumná nauka, ne báseň nebo povídka.

Ostatně také není správné nechávati děti dětmi déle, než jimi skutečně jsou. Četba má vésti je v před, a ne aby oni ji vlekli za sebou a jako obtížné břímě pak odhazovali.

Tu zvláště třeba hleděti ku vzdělání, a to ne pouze knižnému, nýbrž i životnímu, neboť to ve mnohých věcech vyrovnává rozdíly věku. Jinaké potřeby má studující, jinaké zase obyčejný hoch; jinaké názory a zkušenosti má dítě městské, jinaké venkovské atd. Zdá se mi chybou, že četba studujících zvláště ve vzdělávacích ústavech ženských bývá tak dětinská, kde čtenář neb čtenářka ostatními vědomostmi (z dějepisu, přírodopisu a j.) i zkušeností zevnější a vniternou jest již dávno dále.

Tím však není řečeno, že by studium a vzdělání oprávněovalo psáti neb čísti cokoliv. Má sice vzdělání na mravní názory veliký vliv, tak že neurazí a nepohorší se vzdělaný tak snadno jako nevzdělaný, ale tak daleko rozdíl zase nejde, že by vzdělání činilo pohoršení a hřích nemožným. Právě nedostatek zbožnosti, rozechvělost a nespokojenost u vzdělance činí jej hřichu přístupnějším. Je také literatura t. j. »moderní«, o které stydno mluvit, výhradně majetkem »vzdělaneů«, zvláště těch předčasně vzdělaných a nedovzdělaných.

Toť několik poznámek o mravní zodpovědnosti čtenářově. Spisovatelům vytčeno, čeho zasloužili, ale čtenáři třeba neméně jeho mravní povinnost na srdce vložiti, neboť hřích jest na konec vždycky osobní: knižný jenom nepřimo. Kdyby nebylo špatných spisovatelů a knih, nebylo by sice špatných čtenářů, ale také naopak; kdyby nebylo špatných čtenářů, nebylo by asi špatných spisovatelů a knih.

Máme tu mnoho činitelů: vychovatele a vychovance, kterýž buďto ostane jen čtenářem, nebo stane se i umělcem. Vychovatelů jest mnoho; jest to přiro-

zenost, zvyk, nauka, příklad, společnost, kritika atd. atd. Kdo tu více vinen?

Neobviňujme raději nikoho anebo všechny. To jest, každý z činitelů jest povinen přičiníti se o nápravu. Již přirozenost závisí z části na rodičích, jak pak teprv ostatní! Ale docela všechno na nich a na vychovatelích vůbec nezávisí. Nezapomínejme na vůli relativně svobodnou, t. j. na zodpovědnost a ctnost i hřích osobní! Nezbyvá než cvičiti se ve zbožnosti a mravnosti, a dle zásad křesťanských zařizovati veškeré jednání a působení své: to platí básníku i čtenáři.

Mravouka křesťanská jest přísná, ale také velmi milosrdná a shovívavá. Tolik jest jisto, že vážné požadavky života zdejšího i budoucího jsou jí nade všechno. Cožkoli tedy tomu se protiví, ať přílišná zavinená sensitivnost, přílišné pěstování činnosti básnické, ať přímá nemravnost u básníků, knih nebo čtenářů, toho mravouka křesťanská schváliti nemůže. Může to snad in concreto vysvětliti a z části omluviti, může přijati všechny směry a školy umělecké, ale co se přičí soukromé neb obecné mravnosti, toho nemůže schváliti, byť to bylo sebe stkvělejší a okázalejší. Jejím heslem jest: zdravý a souměrný vývoj všech stránek člověka, podřízenost nižších pod vyšší; výtvořiny pak básnické jsou jí obrazem nitra takto spořádaného, jež přerůzné dojmy přijímá, ale svým nezměnitelným způsobem k nim reaguje.

Básníci říkávají: chcete-li míti lepší, totiž mravnější básnictví, polepšete život. Ale vždyť básnictví není opis života, a kdyby bylo, pak škoda času a práce. Básnictví podává obrazy života, ale nejen zevnějšího, nýbrž i vnitřního. A vnitřný život má taktéž svoje zákony jako zevnější. Kdo tedy správně život líčiti chce, nezbytně o zákon mravní zavadí. Potvrdí-li jej svým souhlasem, jednal jako člověk rozumně, zavrhně-li jej zálibou ve hřích, jedná nerozumně a nemravně. A soud tento musí pronésti nad dílem jeho každý rozumný člověk, jako každý rozumný člověk v životě musí nazvati zlé zlým a je odsouditi.

Rozpravou touto měl soud rozumného člověka o mravnosti a nemravnosti v básnictví býti odůvodněn.

Snad tím přispěno také poněkud k tomu, aby i život byl polepšován, t. j. především u básníků samých a těch, kteří se jim svěřují. V každém z nás jest kus života, který jest básníkům tak špatný. Nuže, začni každý sám polepšovati svůj život, a básníci ani v tobě ani v druhých nenajdou špatných modellův. Ale ani dokud se to nevyplnilo, nemají v tom omluvy, že jinakých modellů neměli: svědomí má každý člověk.

Tak asi soudí mravouka křesťanská o básníku a plodech jeho. Myslím, že čestnějšího úsudku si nemůže přát. Mravouka ta neomamuje a neoslňuje, ale mluví blahodárnou pravdu: i přes zdánlivou nepřízeň vykazuje básnické činnosti velmi vzácné místo ve snažení lidském, a to místo právě v organismu vyšších jevů životních.

V rozpravě této bylo se dle themata ovšem omeziti více na stránku negativní, totiž jakou poesie býti nemá. Nic však pisatele není vzdálenější než negace poesie vůbec. Ba právě naopak výtky proti nedostatkům diktovány byly láskou k poesii. Přísnější požadavky žádnému opravdovému nadání neuškodí, a co pod nimi klesne, toho škoda není. Myslím, že, jak sousedé říkávají, něco méně poesie bude více poesie, a vytríbený úsudek mravní prospěje také vkusu.

Ve

„Vzdělávací knihovně katolické“

vyšlo dosud:

- Svazek I.: **Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních.** Sepsal Duilhé de St.-Projet, přeložil Dr. A. Podlaha.
- Svazek II.: **Umučení a oslavení Ježíše Krista podle čtyř evangelií.** Sepsal Dr. Jan Sýkora.
- Svazek III.: **Básnictví a mravouka.** Napsal Dr. Pavel Vychodil.

Vzdělávací knihovna katolická.

Pořádají

Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha.

(Se schválením nejd. kn. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 č. 4884.)

Vzdělávací knihovna katolická jest periodická sbírka knih a brožur z pravidla malého objemu, ale pokud možno jádrného obsahu, jež slohem důstojným, nicméně však vůbec srozumitelným pojednávati budou o různých důležitých otázkách z oboru apologie, ethiky, dějin církevních, občanských i kulturních, přírodních věd, aesthetiky, sociologie a jiných se stanoviska katolického.

Zejména časové otázky dojdou vždy rychlého povšimnutí a ocenění. Sbírkta ta má poskytnouti především vzdělaným laikům přiměřeného a objektivného poučení o tom, kterak církve katolická soudí o různých otázkách, jež myslícímu duchu zvláště za doby naší bezděky se vtírají: má býti bezpečným světlem vůdčím těm, kdož pravdu upřímně hledají a ochotni jsou vyslechnouti slova dobře míněná.

Vzdělávací knihovna má býti zároveň obrazem současného utěšeného rozkvětu duševní práce v celém světě katolickém; chce tedy i v tomto smyslu býti katolickou. Proto vycházeti budou v ní překlady vynikajících prací cizojazyčných, nebo jádrné výtahy z nich.

Mimo to vydávány budou ve vzdělávací knihovně katolické také práce původní, o něž požádány budou přední naše síly spisovatelské.

Časem uchystána budou také souborná, přiměřeně upravená vydání zdařilých článků časopiseckých, jež zvěčnili spisovatelé naši (jako dr. M. Procházka, Šmídek a j.) uložili v různých časopisech, nyní již málo přístupných a známých. Tím způsobem budou mnohé dobré práce literární vyrvány nezaslouženému zapomenutí. Také utěšeným plodům literatury starokřesťanské, jichž vždy svěží obsah hodí se i pro naše moderní poměry, věnována bude náležitá pozornost pečlivými překlady.

V tisku se nalézají: Duilhé de Saint-Projet: »Apologie křesťanství se stanoviska věd přírodních«, a Prof. Dr. J. L. Sýkora »Umučení a oslavení Páně dle čtyř evangelií« (s obrazy). Oba spisy tyto, jež tvořiti budou I. a II. svazek »Vzdělávací knihovny katolické«, vydávány budou v sešitech střídavě (sešit překladu a sešit práce původní atd.).

Slíbeny jsou práce: prof. dra. Fr. X. Kryštůfka »Obrazy z novějších dějin rakouských«, prof. dra. E. Kadeřávka »O stáří pokolení lidského«, prof. dra. A. Vřešťála »Mravnost a darwinismus«, prof. dra. G. Pecháčka »Mravnost a úmrtnost«, kan. Dra. J. Pospíšila práce z oboru filosofie, kan. Jos. Kyselky »Škola a zločiny mládeže«, prof. dra. Al. Jiráka »O primátu«, prof. dra. Jar. Sedláčka »Domnělé oběti lidské ve Starém Zákoně a dcera Jeftova«, prof. dra. R. Neuschla »O chudinství v církvi katolické« a »O mzdě«, prof. dra. M. Kováře »Z kulturních dějin středověkých«, prof. F. Horáčka »Psychologie zvířat«, prof. dra. Jos. Kachníka stručné »Dějiny filosofie«, prof. Jos. Havránka »Vězeňská otázka«, prof. F. Vacka práce z oboru církevních dějin českých, Fil. Konečného »O pojmu Boha u národů pohanských«, dra. Al. Soldáta »Nábožensko-mravní a společenské poměry za doby renaissance«, S. Boušky »Podobizny moderních básníků«, Fr. Holečka »Studie o moderní belletrii«, Fr. Vaněčka »Morálně-statistické poznámky k desateru«, R. Vrby »O stávkách«, prof. V. Müllera »Moderní hudba«, V. Sladomela »Dějiny revoluce«, Fr. Žáka »O slavjanofilství«, K. Procházky »Některé památky zbožnosti našich předkův«, Jana Paulyho »Obrazy z přírody«, F. J. Kroihera »Dějiny českého povstání«, V. Roudnického »Šturm a čeští bratři« a »Protestantismus a katolicismus«, dra. J. Tumpacha »Souboj« a »O pravosti evangelií«, dra. Ant. Podlahy »Dějiny literatury starokřesťanské«, Ed. Šittlera a Dra. A. Podlahy »Česká škola malířská ve středověku a výtvoři její« (s obrazy) atd.

Dožádání byli: dr. R. Horský o práci »O otázce ženské«, dr. A. Skočdopole o práci ze školství katol., dr. Fr. Bulla o zpracování stručné příručky sociologie, Al. Hlavinka o vylíčení »Otázky Svatojanské«, Tomáš Pícha o práci z oboru věd přírodních, a mnozí jiní.

Z překladů uchystány jsou k tisku: Bilczewski: »Archaeologie křesťanská« (s obrazy), přel. dr. Tumpach; Duhr: »Bajky o jesuitech«, přel. Fr. Gutwirth; Hammerstein: »Edgar«, přel. Al. Svojsík; Zahm: »Věda a učenci katoličtí«, přel. V. Hazuka; Knaben-

bauer: »Nesmrtelnost lidské duše«, přel. V. Sladomel. Jiné překlady slíbili: dr. Fr. Doubrava (z literatury starokřesťanské), Fr. Vaněček »Výbor ze spisů Manningových«, Vojtěch Kameš spis franc. apologety-laika Augusta Nicolasa »Etudes philosophiques sur le christianisme«, Tom. Coufal dílo »Christliche Lebensphilosophie« od Tilm. Pesche, Frà Mergl vlašský spis: Bottauův »Katholicismus obhájený a dokázaný slovy a důvody odpůrců jeho« atd.

Dále přijdou na řadu spisy — dílem celé, dílem ve stručných výtazích a úryvcích, — jež napsali: Orti y Lara, Secchi, Hettinger, Weiss, Pesch, Braun, Wasman, Lorinser, Ratzinger, Rösler, Schneider, Cavalleri, Conti, Belasio, Pawlicki, Morawski, dr. Lampe, Marković, Balmes, Dierckx, Bougaud, Rohault de Fleury, Stöckl a j.

Vzdělávací knihovna katolická, jejíž potřeba a důležitost zajisté každému jest patrna, bude moci ovšem vzkvátati jen tehdy, naleznou-li co možno nejširší kruh odběratelstva a čtenářstva. Odporučujeme tedy nový důležitý tento podnik literární laskavě přízni našeho obecenstva.

Příhlášky k odebírání přijímá každé knihkupectví, zvláště

Cyřillo-Methodějské knihkupectví G. Franci v Praze, v budově městské spořitelny.

Cena jednotlivých svazků, jež budou sestávati z několika sešitků, je stanovena co nejmírněji.

Sešit o 3 arších 25 kr.

Vydávati se budou sešitky rychle a pravidelně. Vypravení každého svazku bude věnována největší péče.

Vzdělávací knihovna katolická bude zajisté ozdobou knihovny každého katolíka, jemuž bude zbrojnicí obrany jeho katolického přesvědčení, poskytujíc mu též poučení i povzbuzení.

Prosíme všech příznivců svých snažně, by v zájmu rozšíření dobré a vážné naší práce knihovnu doporučovali přátelům a známým, by zvláště v kruzích laických pilně se četla a odebírala.

Kéž i knihovny spolkův a školní neopomenou naši knihovnu odebíratí.

Vzácná kniha jest dílo F. Vigouroux

BIBLE

a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii.

—

Zdá se, jako by Bůh Egyptany a Chaldejce vyvolal z hrobů v pravý čas. Onť nový život vlil v exeGESI a apologetiku křesťanskou v době, kdy racionalismus vyhledává nových zbraní, aby podkopal Jeho mocné dílo. „Jest pamětihodno“, dí dr. Bickell, „že oba velikolepé objevy historické naší doby podávají si takor: a ruce, aby obhajily mojíšský původ Pentateuchu. Zatím co egyptologie nás až do nejmenších podrobností poučuje o poměrech egyptských a potvrzuje tím autentičnost této knihy, nutí nás, abychom uznali, že ji sepsal autor, jenž jako Mojžíš žil v údolí Nilském, ukazuje assyriologie falešnost hypotézy o různých původních pramenech a dokazuje jednotu tohoto základního spisu zjevení božského.“ Kdo by nezasl, vida, že v době, kdy nevěrecká kritika povstala a prohlásila, že nevidí než myty v Písmu svätém, Prozřetelnost vyvolala mrtvé z jejich hrobů, aby vydali svědectví spisovatelům Pisma sv. ? Archeologické objevy učiněné v Egyptě a v Assyrii v době novější potvrzují tudíž historičnost a pravdivost našeho Pisma svätého. Mrtvé stavby a pamätníky egyptské a assyrské, jež po dlouhé věky zrakům lidským pod ssutinami byly skryty, jakož i záhadné zprvu nápisy hieroglyfické a klínové ožily takor: a rozhovořily se úsilím ne-unavných badatelů, aby pronášely nad jiné přesvědčivá a pádná svědectví na obranu knih posvátných. Naplnila se tu v podivuhodné míře slova Pisma svätého: „Budou-li tito mlčeti, kamení bude volati“ (Luk. 19, 40.) a „Kámen ze stěny křičeti bude, a dřevo odpovídati bude“ (Hab. 2, 11).

Dílo vychází ve lhütách as čtrnáctidenních.

Cena sešitu (o 48 stranach s mnoha vyobrazeními) jen

==== 20 kr. ====

Vyšlých 11 sešitů tvoří samostatný svazek i lze jej jako celou knihu ve zvláštním vydání koupiti. Cena zl. 2.20.

Předplatné: na 5 sešitů zl. 1.—, na 10 sešitů zl. 2.— přijímá

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci v Praze.

FOUARD:

SVATÝ PAVEL

a jeho apoštolské cesty.

Cena 3 zl. (370 stran.)

Abbé Fouard jest jeden z nejslavnějších té doby katol. historiků francouzských. Jeho „Život Ježíše Krista“, „Svatý Petr“ a jiné spisy slavným učinily jméno jeho. Spisům těm důstojně po boku stojí jmenovaná kniha, již v rouše českém vydáváme. Kniha, kde věda, historie a kritika podaly sobě ruce, by vytvořily dílo dokonalé, kde vznešené myšlenky vybroušený sloh odívá v roucho půvabné, zasluhuje, by si jí povšimlo naše čtenářstvo. Archeologie, topografie, geografie a kulturní historie poskytují v ní množství zajímavé a poučné látky, jež nás seznamuje s jednou z největších součástí veleříše římské, s Malou Asií, s obyvatelstvem a kulturním životem jeho, a zároveň líčí klassickou půdu starobylých Athen, obchodní město Korint a památný Efesus i s jeho pověstnou bohopotou Dianinou, slovem slovatný spisovatel všech pomocných věd historických spojiv je s apologetikou, užil, by podal dílo v každém ohledu znamenité.

Činíce dílo to přístupným českému čtenářstvu, máme za to, že se mu zavděčíme; zvláště jest si přát, by se knize dostalo přístupu do kruhů naší intelligence světské, jež ráda se uzavírá proti všemu, co vyšlo z pera katolických spisovatelův.

Dílu přidány jsou dvě barevné mapy a dva polohopisné plány a zdarilá podobizna autorova.

Zvláštní skvostné desky za 80 kr.

Nešetřilo se nákladu, by důstojně bylo vydáno dílo tak výborné, i prosí se proto snažně o laskavou podporu.

Knihtiskárna Cyrillo-Methodějská v Praze.